

Rudolf Rasch

Duizend brieven over muziek van, aan en rond
Constantijn Huygens

1643

Verwijzingen naar deze tekst graag op de volgende manier:
Rudolf Rasch, Duizend brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens: 1643
<https://huygens-muziekbrieven.sites.uu.nl/>
Voor opmerkingen, suggesties, aanvullingen en correcties: r.a.rasch@uu.nl
© Rudolf Rasch, Utrecht/Houten, 2019
15 februari 2019

CONRADUS GODDÆUS (VAASSEN)
AAN [CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)]
25 FEBRUARI 1643
3227

Samenvatting: Goddæus schrijft op aanraden van Barlæus aan Huygens en vertelt over zijn geschrift *Laus ululæ*, dat hij meezendt. Hij prijst Huygens vanwege diens *Orgelgebruyck*.

Bijlage *Laus ululæ* (Goddæus 1642).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Londen, Brit. Libr., Ms. Add. 22953, nr. 29, fol. 57: brief (enkelvel, 20x31cm, a*-; autograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 3, nr. 3227, pp. 370-371: samenvatting.

— F. Kossmann, ‘Conradus Goddæus en zijn «Ululæ»,’ *Het Boek* 22 (1933-1934), pp. 231-256, pp. 240-241: volledig.

Namen: Augustus; Caspar Barlæus.

Titel: *Orgelgebruyck*.

Glossarium: instrumentum (muziekinstrument; organum (orgel)).

Transcriptie

Salutem plurimam.

Nobilissime, amplissime Domine,

Quod in tantâ famâ ac fortunâ tuâ, quæ publicis tantum negotiis destinata est, tam familiariter ad te scribo, non nostra impudentia est, sed aliena impulsio, quamvis non ita alieni hominis, ut non amor ejus tibi domesticus sit. Mihi certè authoritas ejus plus quam publica fuit. Clarissimus Dominus Barlæus est, qui mihi literas eâ de re persuastrices scripsit. Itaque, si pecco (quomodo enim non peccem, nisi vitium authore redimam?), ille mei criminis patronus erit, qui mihi Dux ad audendum fuit. Utinam autem, quam facilis mihi persuasor erat, tam felix quoque tui conciliator essem, non alio proxenetâ merces meas tibi obruderem. Annus est, et quod excurrit, quod in morbum incidi lentum et morosum, quo tempore, cum nihil seri cogitare poteram, cœpi meditari argumentum aliquod jocosum, et in solitudine nostrâ nobis obvium: ‘De ulula.’ Sed ut divina clementia paulo post me mihi restituit, ita humana quoque benevolentia meas nugas nimis avidè arripuit. Ulula nostra in lucem protracta est, et nescio quo pacto mostellum hoc medio die placere potuerit illustribus ingeniis, nisi cogitarem illam ipsam noctuam avibus reliquis admirationi esse solere non pulcritudinis causâ, sed deformitatis.

Quicquid sit, tibi certè, nobilissime vir, mittenda non erat, qui fortasse libellos hos pro elegantiâ tuâ aversaris, ut Augustus terrarum Dominus pumilos atque distortos et omnes generis ejusdem, ut ludibria naturæ malique ominis, abhorrebat; adeò ut nihil in te magis sit monstrosum, quam quod nihil hac parte monstri habeas. Docent hoc exactissima ingenii tui monumenta, inter quæ nuper legi illud de usu organi nostri. Profectò, si ullus divini istius instrumenti usus superest, tuus ille, quem propugnas, verus et unicus est, ita quidem, ut, si quis contra sentiat, nihil sentiat. Interim vides humanam imbecillitatem:

¹ -- Tædet,

Quæ pueri didicere, senes perdenda fateri.

Adeò nobis etiam vitia nostra placent, si ab usu et ætate corroborentur. Veruntamen non omninò peribunt pleuritides istæ regulæ aureoli operis, quamvis non omnibus arrideant; suus olim pietati fructus constabit.

¹ Horatius, *Epistulæ*, II, 1, 84-85: ‘Vel quia turpe putant parere minoribus et, quæ | Inberbes didicere, senes perdenda fateri.’

Vale, nobilissime et spectatissime Domine. Et, si clarissimum Dominum Barlæum criminis absolvis, me quoque excusa, quod auctoritatem ejus secutus sim. Dabam in Vaessen, V Kalendas Martias MDCXLIII.

Tuæ Nobilissimæ Magnificentiæ studiosissimus et observantissimus
Conradus Goddæus, Pastor in Vaessen.

Vertaling

Gegroet.

Edele heer,

Dat ik zo vertrouweljk aan u in uw roem en positie, die geheel de publieke zaken is gewijd, schrijf, is niet mijn eigen onbeschaamdheid, maar het aandringen van iemand anders [Caspar Barlæus], al is hij u niet zo onbekend is dat u zijn waardering voor u niet zou kennen. Mij is zijn autoriteit meer dan wet geweest. Het is de edele heer [Caspar] Barlæus, die mij een overtuigende ²brief over deze zaak heeft geschreven. Daarom, als ik een fout maak (en hoe zou ik geen fout maken, tenzij ik het vergrijp door een autoriteit afkoop?), zal hij de beschermer van mijn misdaad zijn, die de leidsman was voor mijn durf. Och, was ik maar even goed bevriend met u als hij mij kon overtuigen, dan zou ik niet via een andere bemiddelaar mijn waar aan u opdringen. Een jaar en nog wat geleden was het toen ik ernstig en langdurig ziek werd, gedurende welke tijd ik mij, omdat ik mij met niets beters kon inlaten, ben gaan bezighouden met een luchtig onderwerp, in mijn eenzaamheid voor de hand liggend: ³*De lof van de steenuil*. Maar zoals de goddelijke genade mij kort daarna in mijn kracht herstelde, zo heeft de menselijke goedgunstigheid mijn beuzelarijen mij te begerig afhandig gemaakt. Mijn steenuil is in het licht te voorschijn getrokken en ik weet niet op welke manier het mogelijk is geweest dat dit spook midden op de dag beroemde geesten heeft behaagd, als ik niet had bedacht dat deze nachtuil door de andere vogels pleegt te worden bewonderd niet door zijn schoonheid, maar vanwege zijn lelijkheid.

Hoe het ook zij, aan u, edele heer, moest dit werkje zeker niet worden gezonden, u die zich vanwege uw beschaving afwendt van dit soort boekjes, zoals Augustus, de heerser der aarde, de dwergen, misvormden, en allen van dit soort verafschuwde als spelingen der natuur en slechte voortekens; in die mate dat niets in u wonderlijker is, dan dat u zelf in dit enkel opzicht niets afkeurenswaardigs heeft. Dat wijzen de vernuftige voortbrengselen van uw geest uit, van welke ik onlangs het ⁴geschrift over het gebruik van het orgel heb gelezen. Inderdaad, als er enige toepassing overblijft voor dit goddelijk instrument, dan is de door u verdedigde die enige en de ware, zozeer zelfs dat als iemand een andere mening heeft, hij eigenlijk geen mening heeft. Ook ziet u de menselijke zwakte:

⁵- Het is vervelend dat

om als oudere te bekennen dat wat men als kind heeft geleerd, moet worden verworpen.

Zozeer houden wij van onze ondeugden, als die door gebruik van oudsher bevestigd worden. Toch gaan deze prikkelende regels van het gulden werk niet geheel verloren, al behagen ze niet allen; eens zullen ze in vroomheid uitmonden.

Vaarwel, edele heer. En, als u de edele heer Barlæus vergeeft, excuseer dan ook mij, dat ik zijn raad heb gevolgd. Vaessen, 25 februari 1643.

2. Barlæus aan Goddæus, 11 januari 1643 (*Barlæi epistolaryum liber* (Amsterdam 1667), nr. 460, pp. 899-900; Kossmann 1933, pp. 240-241).

3. Curtis Jaël (=Conradus Goddæus), *Laus Ululæ*. ("Glaucopoli, apud Cæsium Nyctimenium" [= Deventer 1642]). Zie Kossmann 1933.

4. *Orgelgebruyck*.

5 Horatius, *Epistulae*, II, 1, 84-85: '...om als oudere te bekennen dat wat men als kind heeft geleerd, moet worden verworpen.'

Uw toegewijde
Conradus Goddæus, predikant te Vaassen.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
10 APRIL 1643
3234

Vervolg op Bans brief van 11 november 1642 (3182).

Samenvatting: Ban stuurt Huygens de eerste exemplaren van zijn *Zangh-bloemzel*. Hij is verder bezig met het beantwoorden van de brief van Dumanoir. Hij belooft Huygens spoedig zijn antwoord te sturen, samen met enkele composities. Tevens heeft hij bezoek van Maria Tesselschade Visscher.

Bijlage: *Zangh-bloemzel* (Ban 1642).

Door Van der Burgh aan Huygens gebracht. Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Ban schreef opnieuw op 14 mei 1643 (3253).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31 cm, a | d; apograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 27, p. CXXIV: onvolledig (<Ecce conatum ... Manoury occupor>, <Spero intra ... aliter statueris>, <Tesseladamna, heroina ... Tessala tua>).

— Worp 3, nr. 3234, pp. 372-373: volledig.

— Waard 12, nr. 1179, p. 151: onvolledig (<Interea totis ... præstandam addixeram>).

Namen: Jacob van der Burgh; Guillaume Dumanoir; Lodewijk Elsevier; Maria Tesselschade Visscher.

Glossarium: musica (muziek).

Transcriptie

Nobilissimo viro

Domino Constantino Hugens, Equiti, Domino in Zuylechem, Suæ Celsitudini à Consiliis et Secretis.

Hagam-Comitis.

Vir nobilissime et Mæcenas colendissime,

Ecce conatum meorum musicorum primitias, tibi dudum debitas, nescio quâ typographi remorâ hactenus suspensas vel ¹protractas in anni circulum. Coram exemplaria tibi obtulisset, nisi valetudo prohibuisset, cujus reparandæ nunc satago. Interea totis viribus in responsione literarum ²Domini de Manourii occupor, cujus rei exactiorem discussionem, quam antea inceperam, nunc resumpsi. Spero intra quindenam absolutam tibi offerre responsionem aliaque nonnulla opuscula musica, quorum copiam antehac scripto per famulum meum tibi præstandam addixeram.

Hæc exemplaria per manus communis amici Van der Burgii præmitto; plura præstiturus, ubi jusseris. Bibliopolæ verò sequenti hebdomadâ distrahendi exemplaria copiam faciam, nisi aliter statueris. Interea, ex munusculo vide affectum clientuli tui, quem ut amplius ames animitus rogo. Vale. Harlemi, X Aprilis MDCXLIII.

Nobilissimæ Dominationi Tuæ servus
Jo. Alb. Bannius, 10/4/1643.

Tesseladamna, heroina eminentissima, mihi adest tuasque aures auscultandæ musicæ meæ commodato petit. Quod nisi Van der Burgius coram latius explicuerit, fidem amicitiae fefellerit. Tu verò, vir nobilissime, si nobis adesse queas, maximam beatitudinis mihi partem attuleris. Vale et veni, ait mecum Tessela tua.

1. <protactas>.

2. <D>.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, heer van Zuilichem, raad en secretaris van Zijne Hoogheid,

te Den Haag.

Edele heer en beschermer,

Ziehier mijn eerste muzikale ³voorbrenghselen, u reeds lang verschuldigd, maar om ik weet niet welke reden door de ⁴uitgever een vol jaar vertrapd en opgehouden. Ik had u die exemplaren wel in eigen persoon willen brengen, ware het niet dat dit werd verhinderd door mijn gezondheid, die ik nu probeer te verbeteren. Intussen besteed ik al mijn krachten aan het antwoord aan de heer [Guillaume] Dumanoir, waarvan ik de precieze formulering, die ik indertijd was begonnen, weer heb opgenomen. Ik hoop u binnen veertien dagen de voltooide beantwoording te kunnen ⁵sturen, alsmede enkele muziekwerken, waarvan ik u al eerder schriftelijk had toegezegd dat mijn assistent voor u een aantal afschriften zou maken.

Deze exemplaren worden gebracht door onze gemeenschappelijke vriend [Jacob] van der Burgh; als u wilt doe ik u er nog meer toekomen. Ik zal de ⁶drukker toestemming geven volgende week de exemplaren te verspreiden, tenzij u dat anders wilt. Herken intussen in dit geschenk de toewijding van uw dienaar, aan wie u - ik vraag het u met hart en ziel - altijd moet blijven denken. Gegroet, Haarlem, 10 april 1643.

Uw dienaar
Joan Albert Ban

[Maria] Tesselschade [Visscher], deze uitmuntende vrouw, is bij mij en vraagt of u uw oren wilt lenen om naar mijn muziek te luisteren. Indien [Jacob] van der Burgh u dat mondeling niet nader heeft toegelicht, heeft hij mijn vriendschap verbeurd. U echter, edele heer, als u bij ons kunt zijn, zult ons volmaakt gelukkig maken. Gegroet en kom, zegt met mij uw Tesselschade.

3. *Zangh-bloemzel*.

4. Lodewijk Elsevier.

5. Van de zending door Ban van zijn antwoord aan Dumanoir (verloren) en enkele muziekwerken aan Huygens is verder niets bekend. Mogelijk heeft hij een en ander Huygens persoonlijk overhandigd tijdens het bezoek waarover hij in zijn volgende brief (14 mei 1643, 3253) schreef.

6. Lodewijk Elsevier.

JOAN ALBERT BAN (HAARLEM)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
14 MEI 1643
3253

Vervolg op Bans brief van 10 april 1643 (3234).

Samenvatting: Ban stuurt Huygens een luit om die te laten aanpassen tot theorbe. Hij verwijst naar een bezoek aan Huygens bij welke gelegenheid zij beiden Utricia Ogle opzochten.

Door een bekende naar Huygens gebracht. Over een reactie van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x30cm, a | d; autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, [Ban] nr. 28: p. CXXV: onvolledig (<Tuâ singulari ... reformandam mitto>, <Novi etiam ... me explevisti>, <Quod si testudinem ... gratias agam>).

— Worp 3, nr. 3253, p. 384: onvolledig (<Tuâ singulari ... me explevisti>, <Quod si testudinem ... latori hujus>), rest samengevat.

Namen: Jacob van der Burgh; Utricia Ogle.

Glossarium: testudo (luit); teorba (theorbe).

Transcriptie

Aan Mynen Heere

Mijn' Heere Constantyn Huygens, Ridder, Heere tot Suylichem, Raedt en Secretaris van Sijn Hoogheijd.

Vir nobilissime,

Tuâ singulari humanitate fretus testudinem meam reformandam mitto, quod profectò non ausus fuisset, si istius rei peritus forem, vel alium quempiam gnarum nancisci potuissem. Scio occupationes tuas serias, quæ vix permittunt, ut hisce minutiis vaces; sed humanitati tuæ innixus nihilominus ausus fui. Novi etiam, quam liberaliter me nuper habuisti in penetralibus tuis, mensâ hospitali et accessu apud Dominam Ogel, ubi summis deliciis mirè me explevisti.

Fateor me tibi pluribus nominibus debere, sed utinam solvendo forem! In rationem ergo debiti omnia referam, et consignabo fidelissimè, perpetuumque me reum debendi omni momento agnoscam. Tu verò, quod factum à me voles, impera.

Quod si testudinem ad formam teorbæ ineptam æstimes, aut eâ fabricâ indignam, sine scrupulo remitte, vel trade latori hujus. Quidquid autem in fabricâ illius expensum fuerit, gratissimo animo artificii solvam, et tibi pro curâ liberaliter impensâ perpetuò gratias agam. Spero autem antequam à patriâ recedas te coram videre et alloqui, præcipuè iis de rebus, quarum inter nos postremâ die sermo erat, et post seriam meditationem de singulis mentem meam aperiam. Interea me tuo favore prosequere et tuere. Vale. Harlemi, XIII Maji MDCXLIII.

Tuus obligatissimus servus

Jo. Alb. Bannius, 1643.

Salutem Dominæ Ogel et Van der Burgio nostro, cum occasio tulerit, dicere, ne graveris, rogo.

Vertaling

Aan de heer Constantijn Huygens, heer van Zuilichem, raad en secretaris van Zijne Hoogheid.

Edele heer,

Aangespoord door uw buitengewone vriendelijkheid, zend ik u mijn luit om te laten veranderen, wat ik zeker niet had gedaan als ik zelf kundig was op dat gebied, of iemand anders had kunnen vinden die dat is. Ik ben op de hoogte van uw belangrijke bezigheden, die nauwelijks toestaan dat u zich voor deze kleinigheden vrijmaakt; maar vertrouwend op uw goedheid heb ik het toch aangedurfd. Ik weet immers nog goed hoe gastvrij u mij onlangs in uw huis hebt ontvangen, aan uw tafel hebt onthaald, en mij hebt meegenomen naar mejuffrouw [Utricia] Ogle, alwaar u mij hebt laten genieten van de grootste genoemens.

Ik beken dat ik u in verschillende opzichten schuldig ben, maar of ik die schuld ooit kan inlossen? Ik zal alles dus op de rekening van het verschuldigde bijschrijven, en ik zal die getrouwelijk bezegelen. Ik erken tevens u eeuwig op elk moment schuldig te zijn. U kunt mij echter opdragen wat u wilt dat ik doe.

Als u toevallig de luit ongeschikt acht om tot theorbe te worden omgebouwd, of niet goed genoeg voor de ombouw, stuur hem dan zonder gewetensbezwaren terug of lever hem af aan bringer dezes. Alle kosten die echter voor de ombouw ervan nodig mogen blijken, zal ik met plezier de maker vergoeden, en ik zal u eeuwig dankbaar zijn voor uw vrijelijk verleende goede zorgen. Ik hoop u echter nog voor u het vaderland verlaat persoonlijk te ontmoeten en te spreken, vooral over die zaken, waarover wij de laatste keer spraken en waarover ik u, na ernstige overweging, op een aantal punten mijn mening zal geven. Houd en bewaar mij intussen in uw gunst. Gegroet, Haarlem, 13 mei 1643.

Uw toegewijde dienaar
Joan Albert Ban.

Ik vraag u, als het niet teveel moeite is, bij gelegenheid de groeten over te brengen aan mejuffrouw [Utricia] Ogle en onze vriend [Jacob] van der Burgh.

CONSTANTIJN HUYGENS (VOORN)
AAN [UTRICIA OGLE (DEN HAAG)]
19 JUNI 1643
3279

Samenvatting: Huygens zegt Utricia toe later de beloofde klavierstukken te zenden; door de drukke werkzaamheden in verband met het vertrek van het leger is hij er nog niet aan toe gekomen. Hij voegt een raadselgedicht toe.

Bijlage: *JEAN CAME FROM THE CAT* (Huygens 1643; gedicht).

Over een antwoord van Utricia Ogle is niets bekend. Huygens schreef opnieuw op 6 juli 1643 (**3302**).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl., Hs. KA XLIX, dl. 2, p. 133: afschrift (autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882, nr. 13, p. 11: onvolledig (<Je ne vous ... de ce que>, <il m'a esté ... vous suis redevable>).

— Worp 3, nr. 3279, p. 391: onvolledig (<Madammoiselle ma très-digne ... petit particulier>).

Namen: Alexander Hume.

Plaatsen: Lothbury (Londen); Monnikenland; Zuilichem.

Glossarium: tablature (muziekstuk).

Transcriptie

Copie.

Mademoiselle, ma très-digne et très-docte escolière,

Je ne vous demande qu'un peu de croyance au tesmoignage que vous rendra Monsieur le Chevalier Hume de ce que dans les préparations de la descente de l'armée, qui me vienent toutes à charge, il ne m'a esté possible de mettre la main à la plume pour vous faire tenir d'icy les tablatures dont je vous suis redevable, pour comble de si grandes obligations que j'ay à vous reconnoistre. S'il vous plaist de recevoir ceste assignation à terme de quelque payement, je renouvelle icy la promesse de fournir au capital, aveq tout ce qui se pourra de promptitude imaginable parmi les embaras où je vay donner, obligé mesme de passer la moitié du jour de demain à considérer ma maison et dépendances à Zuylichem et une autre terre que j'ay là-auprès, si je puis obtenir la licence de passer devant aveq mon bateau, pour employer si peu d'heures à la considération de mon petit particulier.

En attendant, je vous supplie très-humblement de recevoir ces entrailles des plus innocentes des lestes de la main du plus innocent de vos serviteurs (quelque sinistre impression que vous puisse donner l'histoire de Lothbury, dont je n'ay pas achevé la meilleure partie), pour vous sommer d'exercer sans cesse la belle science dont vous estes si richement douée, et, en oubliant les importunitéz très-imprudentes que je vous ay données, vous trouverez tousjours le plus favorable, qu'il vous sera possible de celuy qui sera à tousjours,

Mademoiselle,

vostre très-humble et très-indigne précepteur et serviteur
C.H.

Voorn, 19 Junii 1643.

*Jeane came from the cat,
Jean was wett.
Dat's een raedsel goed om rayen,
Die'r wel oplett.*

Want die met het smeer will omgaan,
Maeckt hem vett.

Vertaling

Mejuffrouw, mijn waardige en geleerde leerling,

Ik vraag u slechts een beetje geloof te hechten aan de getuigenis die de heer [Alexander] Hume u zal geven dat het tijdens de voorbereidingen van de inschepping van het leger, die geheel op mijn schouders neerkomen, mij niet mogelijk is geweest de pen ter hand te nemen om u de tabulaturen te doen toekomen die ik u verschuldigd ben, bovenop alle andere verplichtingen die ik jegens u heb. Als het u behaagt deze assignatie te ontvangen als een soort van betaling, zal ik hier de belofte vernieuwen om ook het kapitaal te verschaffen, met alle spoed die mogelijk is te midden van alle beslommingen, waarop ik zal stoten; zelfs ben ik verplicht morgen de halve dag te besteden aan mijn huis en bijgebouwen te Zuilichem en een ¹perceel dat ik daar in de buurt heb, als ik tenminste toestemming krijg om er met mijn boot langs te varen, om zo weinige uren te besteden aan mijn eigen zaken.

Ondertussen vraag ik u het inwendige in ontvangst te nemen van de onschuldigste grap van de hand van uw onschuldigste dienaar (welke lugubere indruk de geschiedenis van ²Lothbury, waarvan het grootste gedeelte nog door mij moet worden afgemaakt, u ook moge geven), om u te sommeren zonder ophouden u aan die schone kunst te wijden, waarin u zo getalenteerd bent, en, de vrijpostigheden die ik mij jegens u veroorloofd heb vergetende, zult u slechts het allergunstigste ervaren van diegene die altijd zal zijn,

mejuffrouw,

uw nederige en onwaardige leermeester en dienaar
Constantijn Huygens.

Voorn, 19 juni 1643.

┌Jeane kwam van de kat,
Jeane was nat.┐
Dat is een raadsel goed om te raden,
Voor wie er goed op let.
Want wie het het smeer wil omgaan,
Die maakt hem vet.

1. Monnikenland.

2. Lothbury is de wijk van Londen waar de Killigrews woonden. Mogelijk is 'l'histoire de Lothbury' een verwijzing naar de gevangenschap van Thomas Killigrew in de jaren 1642-1643. Betreffende Lothbury: Huygens aan Mary Woodhouse, 27 augustus 1655 (Worp 5, nr. 5427, p. 243): 'This is the hand of a stranger, who had the honour to take his leave of Your Ladyship in Lothbury Gallery some 32 yeares since ...'

CONSTANTIJN HUYGENS (VOORN)
AAN JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]
20 JUNI 1643
3283A

Samenvatting: Huygens stuurt aan Ban een brief door van een van diens tegenstanders, vermoedelijk Dumanoir.

Bijlage: Dumanoir [?] aan Ban.

Over een min of meer direct antwoord van Ban is niets bekend.

Datering: Onder het afschrift staat 'Prid. solstitii æstivi' (= 20 juni); erboven staat '21 Junii.' Dat de eerstgenoemde datum juist is blijkt uit het gegeven dat Huygens nog die dag Voorn verliet. Worp plaatste de brief op 21 juni 1643.

Primaire bronnen: Den Haag, Hs. KA XLIV, nr. 342, fol. 420r: afschrift vóór verzending (autograaf).

— Den Haag, Hs. KA XLV, nr. 342, fol. 122r: later afschrift naar het vroegere (Constantijn [V] Huygens).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3285, p. 393: samenvatting.

Naam: Guillaume Dumanoir.

Transcriptie

Copie.

Bannio.

¹21 Junii 1643, Voorn.

Vir amplissime,

Epistolium istud prodromum, heri mihi traditum, primâ statim occasione datâ transmittito, ut videas quam sit res tibi cum adversario neque inhumo, neque infenso, neque, Hercule, omnium Latinissimo, quod hinc inde senties, non sine risu. Cavete verò ne parum alter alterius mentem assequamini; magnam enim controversiæ partem in eo sitam arbitror. Simulatque triarii transfretaverint, curabo te adorianur. Interim vale, vir amplissime, et me ama,

valdè tuum,
C.H.

In Arce Vornanâ, pridie solstitii æstivi MDCXLIII.

Vertaling

Aan Ban.

Voorn, 21 juni 1643.

Edele heer,

Deze eerste inleidende brief, mij gisteren ter hand gekomen, zend ik nu bij de eerste gelegenheid terstond aan u door, opdat u bemerkt hoe het staat met uw ²tegenstander, die noch onmenselijk, noch vijandig is, en

1. KA XLV: Plaats en datum ontbreken.

2. Guillaume Dumanoir?

waarachtig ook niet de meest geschoolde van allen, wat u hier en daar zult bemerken, niet zonder glimlach. Hoedt u zich ervoor dat u elkaars meningen verkeerd begrijpt; naar mijn mening is het grootste gedeelte van de controverse daarin gelegen. Zodra de keurtroepen zijn ingescheept, zal ik er voor zorgen dat ze op u afgaan. Intussen gegroet, edele heer, en denk aan mij,

geheel de uwe,
Constantijn Huygens.

In het legerkamp te Voorn, 20 juni 1643.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (ASSENEDE)
AAN UTRICIA OGLE [DEN HAAG]
6 JULI 1643
3302

Vervolg op Huygens' brief van 19 juni 1643 (3279).

Samenvatting: Huygens stuurt Utricia, zoals beloofd, nu hij wat tijd heeft, een aantal klavierbewerkingen van stukken die zij eerder gezongen heeft. De stukken kunnen afwijken van de versie waarin zij ze eertijds heeft leren kennen.

Bijlage: klaviercomposities (Huygens).

Over een antwoord van Utricia is niets bekend.

Primaire bron: Den Haag, Kon. Bibl, Hs. KA XLVIII, fol. 51r: ontwerp (autograaf).

Vroegere uitgaven: Worp 1897, p. 131: onvolledig (<My deare ... royall hands.>, <If I did ... which is falshood.>, <Your most humble ... unskillfull master.>).

— Worp 3, nr. 3302, pp. 401-402: volledig.

Glossarium: to compose (componeren); lesson (muziekstuk); musical (muzikaal); musicke (muziek); note (noot); to play (spelen); to sing (zingen); song (lied).

Transcriptie

To Madam Ogle.

Assenede, 6 Julii 43.

My deare and most worthie scholler,

This being the first settled place where I could have my musical bagage at hand, and some leasure to performe what I promised you so long agoe, I fell to the worke you see with all possible speed, some of it requiring but a copie, some new composing, of what I thought fittest for your faire and royall hands. You could give me leave to call them so if you did but remember the proverbe by which kings are said to have long hands, but knowing they are royall in a higher degree by their owne worth, I will not so much as crave your pardon for speaking truth.

If I did intreate you to studie these lessons, it were a most senselesse forgetfulnesse of your noble skill. I have heard you sing them before any other could have overseene them. My assured hopes are to heare you play them so too, and to stand myselfe ashamed, for seeing my scholler so farre beyond the reach of her poore master. At our first meeting I will stand to the tryall, and helpe you soundlie, if not to laugh out, at least to sing out those unharmonious soules who, unworthie of your anger, even by hating musicke shew they love naturally its contrarie, which is falshood.

I will never venture againe to entertaine your patience in this forayne language, till I may be sure you have understood some lines of my letter. Neither do I much care for the rest if onely I can make you understand and beleve the last of all, and by it, that I am,

my deare and most royall scholler,

your most humble and obedient servant and unskillfull master.

Postdatum. You will find something altered in these songs, of what I taught you before. But these are the true notes, falsified by my owne faulte and lenghte of time. It cometh to passe here as with men that used to lye. They will speake an untruth so often that at last they will beleve and swear themselfe it is a truth.

Vertaling

Aan mejuffrouw Ogle.

Assenede, 6 juli 1643.

Mijn dierbare en waarde leerling,

Aangezien dit de eerste plaats is waar ik mijn muziekspullen bij de hand kon hebben en ook wat tijd vrij had om te doen wat ik u al zo lang geleden heb beloofd, heb ik met alle mogelijke spoed het werk aangevat, dat u nu voor u ziet. Een gedeelte hoefde alleen maar te worden overgeschreven, een ander deel vereiste nieuw componeerwerk, van wat ik het geschiktste vond voor uw schone en koninklijke handen. U kunt mij best toestaan ze zo te noemen, als u zich het gezegde in herinnering roept dat koningen naar men zegt lange handen hebben; maar, omdat ik weet dat ze in sterkere mate koninklijk zijn door hun eigen waarde, zal ik u zelfs geen vergeving vragen voor het spreken van de waarheid.

Als ik u ooit vroeg deze muziekstukken in te studeren, dan was dat omdat ik mij op een onbezonnen moment even geen rekenschap gaf van uw vaardigheden. Ik heb u deze stukken eerder horen zingen dan iemand anders ze zou hebben kunnen doornemen. Het is mijn vaste hoop ze ook zo door u te horen spelen en dan zelf beschaamd te staan om te zien dat mijn ijverige leerling al zover voorbij het niveau van haar arme leermeester is gekomen. Wanneer wij elkaar weer ontmoeten, ben ik tot deze krachtmeting bereid en zal u ten zeerste helpen, zo niet bij het lachen om, dan toch bij het voorzingen van deze onmuzikale schepsels, die, uw toorn onwaardig, juist door de muziek te haten tonen dat ze het tegendeel beminnen, namelijk onwaarheid.

Ik zal het nimmermeer opnieuw wagen om uw geduld op de proef te stellen in deze vreemde taal, totdat ik er zeker van ben dat u sommige regels van mijn brief hebt begrepen. De rest kan mij niet zo veel schelen, als ik u maar met de laatste regel ervan duidelijk kan maken, en u kan laten geloven dat ik ben,

mijn dierbare en koninklijke leerling,

uw nederige en toegewijde dienaar en onkundige leermeester
[Constantijn Huygens].

Postscriptum. U zult enige zaken in deze liederen veranderd vinden, vergeleken met wat ik u eerder heb onderwezen. Maar dit zijn de ware noten, vervormd door mijn eigen toedoen en door de tijdsduur. Het gaat hier zoals met mensen die gewend zijn om te liegen; zij spreken de onwaarheid zo dikwijls dat ze tenslotte geloven en zweren dat het een waarheid is.

[RENE DESCARTES (EGMOND)]
AAN [ANDREAS COLVIUS (DORDRECHT)]
6 JULI 1643
3302A

Antwoord op Colvius' brief van 9 juni 1643 (Adam 3, nr. 306, pp. 680-682) <<< Deze brief wordt door Adam als brief genoemd waarop de brief van 5 juli het antwoord is. Dus: nagaan. <<<

Vervolg op Descartes' brief aan Colvius van 5 juli 1643 (Adam 4, nr. 313, pp. 6-8).

Samenvatting: Descartes stuurt Colvius een overzicht van zijn systeem om een clavecimbel te stemmen, waarbij het oktaaf in 18 tonen onderverdeeld wordt. Tevens gaat hij in een bijlage ook nog in op de kwestie van de verschillende toongelachten en op de wijze waarop men een luit dient te stemmen.

Bijlage: 'MUSICA EST TRIPLEX' (Colvius naar Descartes 1643).

Antwoord Colvius ?? << Adam 4

Zowel Adam & Tannery (Adam 4, nr. 177bis, pp. 678) als Worp (4, nr. 4271, p. 281) stellen Huygens voor als adresaat van de onderhavige, ongedateerde brief van Descartes, slechts bekend uit de uitgave van Clerselier (Tome III, lettre 104, pp. 587-588), alwaar geen adresaat is genoemd. In verband met de plaatsing bij Clerselier hebben zowel Adam & Tannery als Worp de brief in 1646 geplaatst. Adam heeft later (Adam 1933, p. 396-397) David de Wilhem als adresaat naar voren gebracht, maar in 1950 heeft Cornelis de Waard op overtuigende wijze aangetoond dat het om een brief moet gaan aan Andreas Colvius, predikant te Dordrecht, van 6 juli 1643. Een belangrijk punt is de overlevering van wat een bijlage bij deze brief moet zijn geweest, in een mengelhandschrift van Colvius. De oorspronkelijke brief van Descartes is vermoedelijk in het Latijn gesteld geweest.

Primaire bronnen — *Lettres 3* (Descartes/Clerselier 1667), nr. 104, pp. 587-588: brief, vermoedelijk in Franse vertaling door Clerselier naar een Latijns origineel.

— *Epistolæ* (Descartes/Schooten 1683), nr. 95, pp. 386-387: Latijnse (terug)vertaling door Van Schooten.

— *Brieven 3* (Descartes/Glazemaker 1684), nr. 84, pp. 352-354: Nederlandse vertaling door Glazemaker.

— *Brieven* (Descartes/Glazemaker 1692), nr. 81, pp. 240-241: Nederlandse vertaling.

— Leiden, Univ. Bibl., Cod. Lat. 284 (Adversaria Andreae Colvii), fol. 76v-77v: bijlage (geschreven door Andreas Colvius). Fols. 78r-84r bevatten verdere notities over muziek, vnl. uit Boëthius en wiskundige geschriften, zoals die van Metius, Alsted, en anderen.

Vroegere uitgaven: Cousin 8, pp. 63-64: brief volledig naar Clerselier.

— Adam 4, nr. 476bis, pp. 678-679: brief volledig naar Clerselier, zonder bijlage.

— Worp 4, nr. 4271, p. 281: samenvatting brief.

— Waard 1950, pp. 252-255: bijlage volledig.

— Adam&Milhaud 6, nr. 390, pp. 8-10: brief volledig.

— Adam 4R, pp. 722-725: bijlage volledig.

— Rudolf Rasch, 'Why were enharmonic keyboards built? — From Nicola Vicentino (1555) to Michael Bulyowky (1699)', *Schweizerisches Jahrbuch für Musikwissenschaft* Neu Folge 22 (2002), pp. 35-87, Appendix 5, pp. 84-87: Colvius' Bijlage, met Engelse vertaling.

Namen: Agneta Colvius.

Namen notities door Colvius bij Bijlage: Gioseffo Zarlino.

Titels Bijlage: *Harmonika* (Ptolemæus).

Titels notities door Colvius bij Bijlage: *De architecturâ* (Vitruvius); *Harmonices mundi libri V* (Kepler 1619); *In somnium Scipionis* (Macrobius); *In Genesim* (Mersenne 1623).

Glossarium brief: >(B); *b* (lage Bes); *b*. (hoge Bes); B quarré (zonder mol aan de sleutel); B molle (met een mol aan de sleutel); C; *c* (Cis); *c*. (Des); clavier (klavier); corde (snaar); D; D. (hoge D); *d* (Dis); *d*. (Es); E; espinette (clavecimbel); instrument (muziekinstrument); F; *f* (lage Fis); *f*. (hoge Fis); feint (gealtereerd); G; G. (hoge G); *g* (Gis); *g*. (As); marche (schrede); musique (muziek); octave (oktaaf); pièce (muziekstuk); son (toon).

Glossarium Bijlage: > (B); *b* (lage Bes); *b*. (hoge Bes); b molle (met een mol aan de sleutel); C; *c* (Cis); *c*. (Des); canere (zingen); cantare (zingen); cantilena (melodie); chorda (snaar); chromaticus (chromatisch); comma;

D; D. (hoge D); *d* (Dis); *d.* (Es); D inferior (D); D superior (hoge D); diæsis (diëze); diatonicus (diatonisch); E; enharmonicus (enharmonisch); F; *f* (lage Fis); *f.* (hoge Fis); fides (snaren); G; G. (hoge G); *g* (Gis); *g.* (As); G inferior (G); G superior (hoge G); instrumentum (muziekinstrument); intervallum (interval); ludere (spelen); monochordum (monochord); musica (muziek); musicus (muzikaal); nervus (snaar); octava (octaaf); ordinare (stemmen); semitonium (halve toon); semitonium majus (grote halve toon); semitonium minus (kleine halve toon); sonum (klank); tertia (terts); testudo (luit); tonus (hele toon); tonus major (grote hele toon); tonus minor (kleine hele toon); vox (stem/voice). □

Glossarium notities door Colvius bij Bijlage: cantus (gezag); diatonico (diatonisch); diæsis (diëze); semituono maggiore (grote halve toon); semituono minore (kleine hele toon); sexta major (grote sext); sexta minor (kleine sext); tertia major (grote tert); tertia minor (kleine tert).

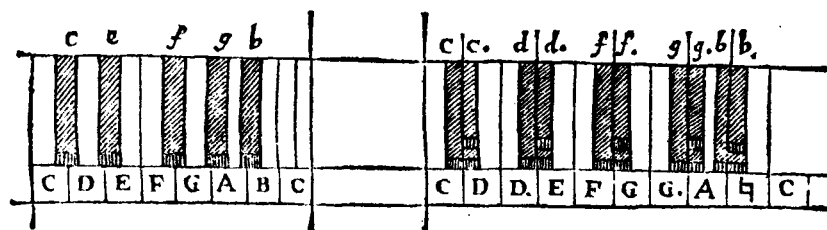
Glossarium Latijnse vertaling van brief: B molle (met mol aan de sleutel); B quadratum (zonder mol aan de sleutel); claviarium (klavier); cymbalum claviculatum (klavecimbel); cymbalum parvum (klein klavecimbel); D. (hoge D); espinette (klein klavecimbel); ficta C (Cis); gradus (schrede); instrumentum (muziekinstrument); ludere (spelen); octava (octaaf); primum c (lage Cis); primum D (lage D); secundum c (hoge Cis); sonus (toon).

Glossarium Nederlandse vertaling van brief: achtoon (octaaf); sachte B (met mol aan de sleutel); B vierkant (zonder mol aan de sleutel); eerste D (lage D); instrumentum (muziekinstrument); klank (toon); klavecymbaal (klavecimbel); klavier (klavier); musica (muziek); opklimming (schrede); spelen (spelen); tweede c (hoge); werktuig (muziekinstrument); zangkunst (muziek).

Transcriptie

Monsieur,

Je ne receus vostre dernière que Lundy matin, une heure après avoir envoyé celle que je vous écrivis Dimanche au soir, ce qui est cause que je n'y adjoutay point mon système pour faire un instrument de musique qui soit parfait; car je ne pensois pas que vous le voulussiez encore voir, et je sçay bien que vous n'en avez aucun besoin pour l'espinette que vous voulez faire faire à Mademoiselle vostre fille, car, pour l'âge où elle est, il ne faut chercher que les choses les plus faciles, et ce système est beaucoup plus difficile que le vulgaire. Mais vous en pourrez aisément juger, car le voicy: [BR3302A-F1]

A sçavoir, au lieu qu'on a coustume de diviser l'octave en douze parties, pour les instrumens ordinaires, il faut icy la diviser en dix-huit. Comme, par exemple, aux espinettes les marches d'une octave sont ainsi disposées, etc., et elles le devraient estre ainsi, etc. [volgt een schema].

Et les sons de ces marches doivent avoir entr'eux mesme proportion que les nombres icy mis; en sorte que, si la corde qui fait le son C estoit divisée en 3600 parties égales, 3456 de ses parties donneroient le son *c.*, et 3375 le son *c.*, et 3240 le son D, et ainsi des autres. Et c'est suivant cela qu'il faut accorder cette espinette. Et on s'en peut servir pour jouer toutes les mesmes pièces qu'on joue sur les autres, sans qu'il soit besoin d'y rien changer, sinon qu'il faut prendre garde que, quand on veut se servir de la feinte *c* avec A ou E, il faut prendre le premier *c.*, et que, quand on s'en sert avec F, il faut toucher le second *c.*, et qu'il faut toucher le premier D avec A ou F, et

D. avec ¹G ou ²>, et d avec >, et d. avec G, et f avec A, et f. avec >, et g avec E, et g. avec F ou C, et enfin b avec F, et b. avec G, ce qui s'entend pour les pièces qu'on joue en B quarré. Et pour celles qu'on joue en B mol, il ne faut que mettre F au lieu de C, G et G., au lieu de D et D., et ainsi de suite. Et ce que j'ay dit icy d'une octave, se doit entendre de tout le clavier, dans lequel toutes les octaves doivent estre divisées l'une comme l'autre. Je suis,

[etc.]

Bijlage (Colvius)

| 77r | MUSICA EST TRIPLEX: DIATONICA, CHROMATICA, ENHARMONICA.³

Diatonica procedit per tonos et semitonia, qualia reperiuntur in scalâ vulgari: *ut, re, mi, fa, sol, la*; ubi *mi* et *fa* est semitonium majus; cætera sunt integri toni.⁴

Chromatica, ut intelligitur ex Ptolomæo, procedit per tertiam minorem et per duo semitonia, unum majus et alterum minus, quæ simul faciunt quartam: *re, fa, <[fa], sol*; vel: *mi, sol, <sol, la*.⁵

Enharmonica procedit per tertiam majorem et semitonium minus et *diæsin*, quæ vocatur *enharmonica*, quæ est ut 125:128, id est, si fides sit 128 partium et inde 125^{am} premas, facies diæsin enharmonicam. Itaque sic procedit verbi gratiâ: *ut, mi, <mi, fa*.⁶

Intervalla quibus utuntur diatonica et chromatica sunt: 1. Tonus major et minor, 2. Semitonium majus et minus, 3. Diæsis enharmonica et comma. Hæc intervalla sunt paulatim minora et majora.

In instrumentis musicis, ut perfecta sint et accurata, octava ex meâ sententiâ dividi debet in 18 intervalla, quæ sunt 4 semitonia majora, 8 minora, 3 diæses enharmonicæ et tria commata, quæque disponantur modo sequenti: | 76v |⁷

F	C	1800	>	f	2592
E	>	1920	B	F	2700
	=[.]	2000	A	E	2700
	comma			d[.]	3000
	=	2025		d	3072
D	A	2160	G[.]	D[.]	3200
	g[.]	2250		comma	
	g	2304	G	D	3240

¹ Adam 4R stelt bij <G> steeds onterechte correctie <G.> voor.

² Adam geeft, naar Clerselier, abusievelijk steeds een alla-breve-teken i.p.v. <>>.

³ Leiden, Hs. Lat. 284, latere notitie van door Colvius: 'Vide Vitruvium, *De architecturâ*, lib. 5, cap. 4; Macrobius, *In somnium Scipionis*, lib. 2, cap. 1.'

⁴ Leiden, Hs. Lat. 284, latere notitie door Colvius: 'Zarlino: il diatonico va per un semituono maggiore et per un semituono minore et per contrario.' Colvius citeert hier Zarlino foutief, want de grote en kleine halve toon zijn kenmerkend voor het chromatische geslacht. Vermoedelijk gaan Colvius' woorden terug op *Istitutioni harmoniche* (1558), Terza parte, Cap. 75, p. 284: 'Ma dovemo avertire, che quantunque la modulatione diatonica sia propriamente di modulare dal grave all' acuto per un semituono, et per due toni per ogni tetrachordo; et la *chromatica per un semituono maggiore, per un minore*, et per un trihemituono; et la *enharmonica per due diæsis, et per un Ditono; et cosi per il contrario*, procedendo dall' acuto al graue.'

⁵ Leiden, Hs. Lat. 284, latere notitie door Colvius: 'Quasi colorato, pigmentis. Macrobius, etc. Ut in iride, pavone, collo columbarum, triangulis, etc. Mersennus, *In Genesim*, fol. 1543.'

⁶ Leiden, Hs. Lat. 284, latere notitie door Colvius: 'Diæsis est toni pars quarta, ita in hemitonia duæ diæses sunt collocatæ, Vitruvius, lib. 5. cap. 4.' Colvius citeert Vitruvius, *De architecturâ*, V, 4, 3: '*Diæsis autem est toni pars quarta; ita in hemitono duæ diæses sunt conlocatæ.*'

⁷ Leiden, Hs. Lat. 284, latere notitie door Colvius, direkt boven de tabel: 'Cantus durus ab imâ voce surgit per tertiam et sextam majorem, hoc est consonantias 5:4 et 5:3. Mollis per tertiam et sextam minorem, per consonantias 6:5 et 8:5. Vide Keplerum, lib. 3 *Harmonices*, cap. 6.'

C	G	2400	c[.]	3375
>[.]	f[.]	2560	c	3456
	comma		F	3600

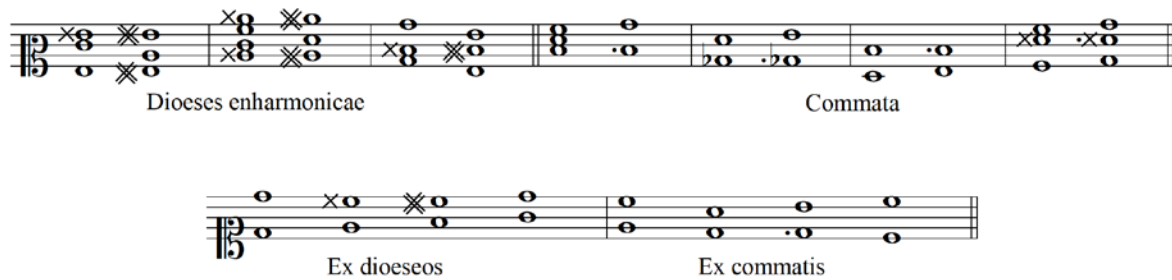
Nempe in monochordo, si totus nervus exhibeat sonum C, sitque partium 3600, ejusdem partes 3456 exhibebunt sonum c, et sic de cæteris.

Notandum autem est ex his divisionibus sive chordis, illas quæ pertinent ad genus diatonicum nempe: C, D, ⁸E et ⁹G, A et >, esse præcipuas, et reliquas omnes ad ipsas ita referri, ut nulla planè sit admittenda, nisi cum aliquâ ex illis consonantiam efficiat. | 77v |

Item notandum duas quasque quas eodem caractere notavimus, pro unis quodammodo esse sumendas vel simul usurpandas. Sed utendum esse D superiori si velimus ut consonet cum ¹⁰G, vel >, D verò inferiori ut consonet cum A vel F, item = superiori ut consonet cum G, = inferiori ut consonet cum F, c cum E vel A, d. cum G, d cum >, f. cum >, f cum A, g. cum F vel C, g cum E. Ex quibus per enumerationem facile cognoscitur nullum intervallum in musicâ posse optari, quod non in tali instrumento reperiatur.

Hæc autem intelligenda de cantilenis quæ canuntur per [>]. Pro iis autem quæ canuntur per b molle, oportet tantum substituere F in locum C, et reliquos characteres consequenter immutare.

Intervallum diæseos enharmonicæ, itemque intervallum commatum, videntur posse cantari in locis sequentibus. Oportet autem ut notæ præcedentes vel subsequentes præparent auditum ad illa dignoscenda vocemque ad illa canenda; quod videtur fieri posse his et similis modis qui à practicis melius poterunt inveniri. [BR3302A-M1]

Porrò, ad testudinem bene ordinandam, vellem incipere divisionem à commate, et efficere ut primus nervus à 2° distaret 3ª majori, ¹¹²us à [3°] 3ª majori, tertius à 4° tertiâ majori unâ cum dice si enharmonicâ. Tres enim tertiæ majores simul junctæ, differunt ab 8ª hac unâ dice si enharmonicâ, seu unâ cum illâ dice si complent octavam.

Ideo autem à commate divisio testudinis et monochordi et cujuscunque instrumenti incipitur commodius, quia hâc ratione in subtilissimam chordarum (quæ et maximè pulsatur et per cujus longitudinem longissimè decurritur) inciderent omnia tria commata.

Incipere autem divisionem instrumenti à commate, est ponere primum intervallum ita, ut digitus in eo positus, faciat comma cum chorda liberè tactâ.

Est autem comma dimidium toni majoris et minoris. Nec unquam rite canendo aut instrumento ludendo, licet continuatâ serie ascendere per duos tonos majores, sed alternatim q[uidem] per majorem et minorem.

Hæc sunt Domini de Cartes.

⁸ Leiden: <D>. Waard 1950, Adam 4R: <D.>.

⁹ Waard 1950, Adam 4R: <G.>.

¹⁰. Adam 4R: steeds <G.> in plaats van <G>.

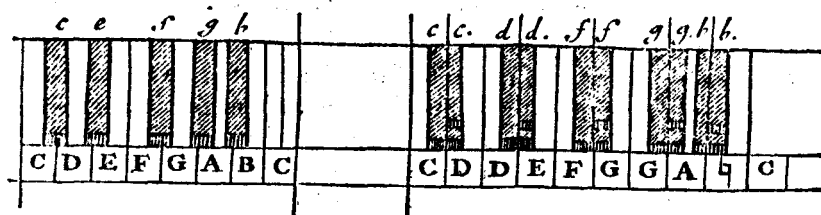
¹¹. <2a>.

Vertaling

Mijnheer,

Ik ontving uw vorige ¹²brief pas maandagochtend [6 juli], een uur nadat ik juist de ¹³brief had verstuurd die ik zondagavond had geschreven, wat de reden is dat ik mijn systeem voor een perfect muziekinstrument niet heb toegevoegd, want ik dacht niet dat u die nog zou willen zien, en ik ben ervan zeker dat u dat absoluut niet nodig heeft voor het klavecimbel dat u voor uw dochter [Agneta] wilt laten vervaardigen, voor wie men, met het oog op haar leeftijd, slechts de meest gemakkelijke dingen moet uitzoeken, en dit systeem is veel ingewikkelder dan het gangbare. Maar u kunt u op uw gemak een mening hierover vormen, want ziehier:

Namelijk, in plaats van het octaaf in twaalven op te delen, zoals bij gewone instrumenten, moet men het hier in achttien parten opdelen. Waar nu, bijvoorbeeld, op klavecimbels de schreden binnen het octaaf aldus [op de toetsen] gerangschikt zijn, en zij nu als volgt moeten worden: [BR3302A-F1NL]

En de tonen van deze schreden moeten onderling dezelfde verhoudingen hebben als de hieronder aangegeven getallen, te weten dat als de snaar die de toon C geeft in 3600 gelijke delen wordt verdeeld, 3456 dezer delen de Cis geven en 3375 de Des en 3420 de toon D, en aldus ook de anderen. En volgens deze opzet moet men dit klavecimbel stemmen. En men kan dit gebruiken om al dezelfde stukken te spelen die men ook op andere [gewone] instrumenten kan spelen, zonder dat men iets hoeft te veranderen, zij het dan dat men er acht op moet slaan dat, wanneer men de Cis/Des wil gebruiken met A of E, men de Cis, de eerste [boventoets van] c moet nemen, en dat, wanneer men met een F wil combineren men de Des, de tweede [boventoets van] c aangeslagen moet worden. En vervolgens dat men de lage D moet gebruiken samen met de A of F en de hoge D met G of B, en Dis met B, en Es met G, en de [lage] Fis met A en de [hoge] Fis met B, en de Gis met E, en de As met F of C, en tenslotte de [lage] Bes met F en de [hoge] Bes met G, hetgeen betrekking heeft voor stukken die men speelt met een B [= zonder mol aan de sleutel]. En wat betreft diegenen met een Bes [= met een mol aan de sleutel], daarvoor hoeft men slechts de F de plaats van de C in te laten nemen, en G en G. die van D en D., en zo verder. En wat ik hier voor een enkel octaaf heb uiteengezet, moet over het hele klavier worden uitgewerkt, waarop alle octaven op een identieke manier moeten worden ingedeeld. Ik ben,

[enz.].

Bijlage (Colvius)

De muziek kent drie geslachten: het diatonische, het chromatische en het enharmonische.¹⁴

¹². Colvius aan Descartes,

¹³. Descartes aan Colvius, 5 juli 1643 (Adam 4, nr. 313, pp. 6-8).

¹⁴. Notitie Colvius: 'Zie ^aVitruvius, *De architecturâ*, boek 5, hoofdstuk 4; ^bMacrobius, *In somnium Scipionis*, boek 2, hoofdstuk 1.'

a. Vitruvius, *De architecturâ libri X*

b. Macrobius, *In somnium Scipionis*.

Het diatonische kent als schreden hele en halve tonen, zoals men die in de gangbare toonladder tegenkomt: C, D, E, F, G, A, waarbij tussen E en F een grote halve toon ligt; de overige stappen zijn hele tonen.¹⁵

Het chromatische, zoals blijkt bij Ptolemæus, kent als schreden de kleine tert, gevolgd door twee halve tonen, de ene groot en de andere klein, welke alle tezamen een kwart vormen: D, F, Fis, G, of E, G, Gis, A.¹⁶

Het enharmonische beweegt zich langs de grote tert, de kleine halve toon en die diëze, die de enharmonische wordt genoemd, omdat hij een verhouding heeft van 125:128, dat wil zeggen, wanneer een snaar verdeeld wordt in 128 delen en men op het 125ste deel daarvan drukt, verkrijgt men de enharmonische diëze. Aldus wordt de gang, bijvoorbeeld: C, E, Eis, F.¹⁷

Intervallen die in het diatonische en chromatische geslacht voorkomen zijn 1. de grote en kleine hele toon; 2. de grote en kleine halve toon; 3. de enharmonische diëze en het comma. Deze intervallen zijn steeds een klein beetje groter of kleiner.

Bij muziekinstrumenten moet men, opdat ze volmaakt en precies zullen zijn, naar mijn mening het octaaf in achttien intervallen verdelen, welke bestaan uit vier grote halve tonen, acht kleine, drie enharmonische diëzen en drie comma's, die als volgt geordend moeten worden:¹⁸

F	C	1800	B	Fis	2592
E	B	1920	B	F	2700
	Bes.	2000	A	E	2700
	comma			Es.	3000
	Bes	2025		Es	3072
D	A	2160	G.	D.	3200
	Gis.	2250		comma	
	Gis	2304	G	D	3240
C	G	2400		Cis.	3375
Fis.	Fis.	2560		Cis	3456
	comma		F	C	3600

Immers, wanneer op een monochord, als de hele snaar de toon C geeft, deze in 3600 delen wordt opgedeeld, zullen 3456 van die delen de toon Cis opleveren, en zo verder met de volgende.

Opgemerkt moet worden dat uit deze tonen, die, welke betrekking hebben op het diatonische geslacht (nl. C, D, E en G, A, B) het belangrijkste zijn en dat alle tonen zodanig met deze moeten worden verbonden dat er altijd een consonant interval ontstaat.

Tevens dient te worden opgemerkt dat overal waar er twee zijn die wij met dezelfde letter hebben benoemd, deze in zekere zin voor dezelfde noot staan of [als het ware] door elkaar gebruikt kunnen worden. Maar we moeten de hogere D [D.] gebruiken wanneer we willen dat hij consoeert met G of B, terwijl de lagere D consoeert met A of F; zo ook de hogere Bes, wanneer hij consoneren moet met G., en de lagere Bes wanneer hij consoneren moet met F; en de Cis met E of A, de Es met G, de Dis met B, de [hoge] Fis met B, de [lage] Fis

¹⁵. Notitie Colvius: ^aZarlino: Het diatonische [geslacht] gaat door een grote halve toon en door een kleine halve toon en andersom.'

a. **Gioseffo Zarlino, XXX <<<**

¹⁶. Notitie Colvius: 'Alsof gekleurd, met verfsoorten: ^aMacrobius, [*In somnium Scipionis*]. Zoals in de iris, in een pauweveer, de nek van duiven, prisma's, enz. Mersenne; ^b*In Genesim*, fol. 1543.'

a. Macrobius, *In somnium Scipionis*.

b. Marin Mersenne, *Observationes in Genesim* (Parijs 1623), fol. 1543:

¹⁷. Notitie Colvius: 'De diëze is het vierde deel van een hele toon, zodat halve tonen uit twee diëzen bestaan. Zie ^aVitruvius, boek 5, hoofdstuk 4.

a. Vitruvius, *De architecturâ libri X*,

¹⁸. Notitie Colvius bij de tabel: 'Majeur ontstaat door van de onderste stem de grote tert en de grote sext te nemen, dat wil zeggen de consonanten 4:5 en 3:5. Mineur door de [kleine] tert en de kleine sext te nemen, de consonanten 5:5 en 5:8. Zie

¹⁸. ^aKepler, *Harmonices*, boek 3, hoofdstuk 6.

a. Joannes Kepler, *Harmonices mundi libri V* (Linz: Johann Planck voor Gottfried Tampach, Frankfurt, 1619), Lib. 3, Cap. 6, pp. 43-44: 'De cantus generibus: Duro et molli.'

met A, de As met F of C, de Gis met E. Hieruit blijkt door opsomming duidelijk dat men zich geen interval in de muziek kan wensen, dat in een dergelijk instrument niet aangetroffen wordt.

Deze zaken moet men nu voor ogen houden bij melodieën die met een B [zonder mol aan de sleutel] worden gezongen. Voor die melodieën echter die met een Bes [met een mol aan de sleutel] worden gezongen, dient men de F op de plaats van de C te stellen, en overige notennamen dienovereenkomstig te veranderen.

Het interval van de enharmonische diëze, en eveneens dat van het comma blijkt op de volgende plaatsen gezongen te kunnen worden. Dit dient zo te gebeuren dat de noten die eraan voorafgaan en die erop volgen een voorbereiding vormen voor zowel het gehoor om ze te kunnen onderscheiden, als voor de stem om ze te kunnen zingen. Dit blijkt gedaan te kunnen worden op deze en overeenkomstige manieren, die door de musici beter kunnen worden bedacht. [BR3302A-M1NL]

The image contains two musical staves. The top staff is divided into two sections. The left section, labeled 'Enharmonische diëzen', shows a sequence of chords on a treble clef staff with a key signature of one sharp (F#). The chords are: F#4-A4-C5, F#4-A4-Bb5, F#4-A4-Gb5, and F#4-A4-F#5. The right section, labeled 'Comma's', shows a sequence of chords: F#4-A4-C5, F#4-A4-Bb5, F#4-A4-Gb5, F#4-A4-F#5, and F#4-A4-C5. The bottom staff is also divided into two sections. The left section, labeled 'Met een diëze', shows a sequence of chords: F#4-A4-C5, F#4-A4-Bb5, F#4-A4-Gb5, and F#4-A4-F#5. The right section, labeled 'Met een comma', shows a sequence of chords: F#4-A4-C5, F#4-A4-Bb5, F#4-A4-Gb5, and F#4-A4-F#5.

Verder, om een luit goed te stemmen, zou ik de verdeling willen beginnen vanuit het comma, en aldus willen uitwerken dat de eerste snaar een grote terts afstaat van de tweede snaar, en dat de tweede snaar een grote terts afstaat van de derde [snaar], en dat de derde van de vierde een grote terts met een enharmonische diëze verschilt. Drie grote tertsen achtereen immers hebben deze enharmonische diëze als verschil met het octaaf, anders gezegd met deze enharmonische diëze kunnen zij een octaaf vullen. En aldus zal een verdeling vanuit het comma van een luit, een monochord, of welk instrument dan ook gemakkelijker begonnen worden, omdat met deze werkwijze alle drie de comma's op het gevoeligste deel van de snaren terecht komen (dat én het krachtigste wordt aangeslagen én door zijn lengte het langste doorklinkt). De verdeling van een instrument beginnen met het comma bestaat erin het eerste interval zó te plaatsen, dat de snaar, wanneer de vinger daarop is geplaatst, een comma-interval met de open snaar maakt. Een comma is immers de verhouding tussen een grote en een kleine [hele] toon. Want in geen enkele manier van zingen of spelen op een instrument is het geoorloofd werkelijk over twee grote hele tonen te stijgen, maar afwisselend immers over een grote en een kleine [hele toon]. Aldus gedaan door de heer [René] Descartes.

Latijnse vertaling

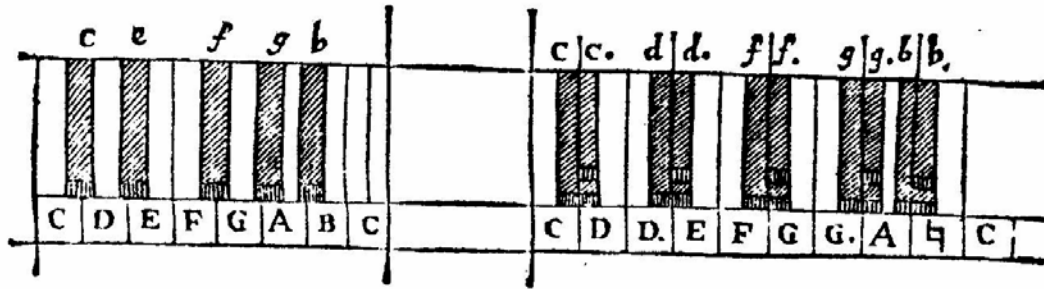
Van Schooten en De Raei 1683

Ad Dominum ****.

Clarissime Domine,

Novissimas tuas die Lunæ mane demum accepi, cum jam elapsa esset hora, ex quâ tibi transmiseram eas, quas ad te dederam die Solis circa vesperam; quæ causa est ut non addiderim systema meum ad faciendum instrumentum musicum, quod sit perfectum, neque enim arbitrabar, te amplius illum tibi exhibere velle; et novi quidem te eo non opus habere ad cymbalum claviculatum, quod paras filiæ tuæ, nam pro eâ quâ illa est ætate, facillima quæque quærenda sunt, at systema illud multo difficilior est vulgari, id quod facilè ex proposito schematè judicare potes.

Nimirum, pro eo, quod vulgus consuevit dividere octavam in duodecim partes, quantum ad cymbala claviculata ordinaria, ea hic dividenda est in octodecim, uti exempli gratiâ in parvo cymbalo (quod Gallis *espinette* dicitur) gradus octavæ ita sunt dispositi etc., cum tamen ita dispositi esse deberen, etc.

Et soni istorum graduum eandem inter se debent habere proportionem quam habent numeri hic positi. Adeò ut, si chorda, quæ dat sonum C, divisa esset in 3600 partes æquales, 3456 partium ejus darent sonum *c* et 3375 sonum *c*[], et 3240 sonum D, et sic de reliquis. Et secundum hoc concinnandum est hoc cymbalum. Et possunt quidem in eo ludi omnes illæ partes quæ luduntur in cæteris, neque necesse est ut quippiam in eis immutetur, nisi quod, si velis uti fictâ *c* cum A vel E, sumere oporteat primum *c*, et, si velis uti illâ cum F, contingere debeas secundum *c* [=*c*]. Et quod oporteat contingere primum D cum A aut F, et D. cum G aut ¹⁹>, et *d.* cum >, et *d.* cum G, et *f* cum A, et *f.* cum >, et *g* cum E, et *g.* cum F aut C, et denique *b* cum F, et *b.* cum G, quod intelligendum est de partibus quæ luduntur in B quadrato. Et quantum ad illas, quæ luduntur in B molli, saltem F substituendum est in locum C, G et G. loco D et D. et ita subsequenter. Et quod hic de octavâ dixi, debet intelligi de integro claviario, in quo omnes octavæ eodem modo dividi debent. Vale.

Nederlandse vertaling

Glazemaker 1692

Aen Mijnheer ***.

Mijnheer,

Ik ontving u leste brief niet dan 's Maandags uchtens, een uur nadat ik die had gesonden, dewelk ik des Zondaags s'avonts aan u had geschreven. Dit is de oorszaak van dat ik'er myn ²⁰ 'samenstelling niet by voegde, om ²¹ 'deen werktuig van ²² [e]de zangkunst, dat volmaakt is, te maken. Want ik meende niet dat gy 't noch soud willen sien. Ik weet ook wel dat gy 't niet tot de klavecymbaal behoeft, dat gy voor Mejuffer u dochter wilde doen maken, want voor d'ouderdom, daerin sy is, moet men niets anders zoeken dan de lichtelijkste dingen, en de samenstelling is veel swaarder dan de gemene, gelijk gy lichtelijk daar af sult kunnen oordeelen, dewijl gy hen hier siet.

Te weten: in plaats dat men gewent is ²³ 'd'achttoon in twaalf deelen te deelen, so veel de gemene ²⁴ 'speeltuigen aangaat, so moet men 't hier in achteen verdeelen, gelijk, tot een voorbeelt, in de klavecymbaal de ²⁵ 'opklimmingen van een achttoon sijn dus geschikt, enz. en sy behoorden dus te wesen, enz. [BR3302A=F1NL]

¹⁹. Steeds in plaats van <>> een alla-breveteken.

²⁰. Marge: 'c *Systema*.'

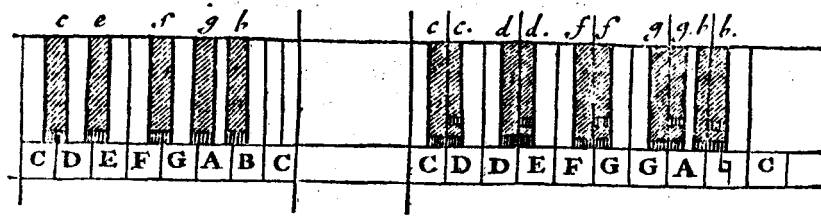
²¹. Marge: 'd *Instrumentum*.'

²². Marge: 'e *Musica*.'

²³. <^e>; marge: 'f *Octavo*.'

²⁴. <^f>; marge: 'g *Instrumenta*'

²⁵. <^g>; In de marge ontbreekt het te verwachten: 'h *Gradus*.'

En de klanken deser opklimmingen moeten onder malkanderen de selfde reden hebben als de getallen die hier gestelt sijn, in voegen dat, so de snaar die de klank C maakt, in 3600 gelyke deelen gedeelt was, 3456 van sijn deelen de klank *c* souden maken, en 3375 de klank *c* [.], en 3240 de klank D, en dus met d'anderen. En volgens dit moet men dese klavecymbal stellen. Men kan sich daar af dienen om alle d'andere stucken te spelen die men op d'anderen speelt, sonder dat men iets behoeft te veranderen, behalven dat men acht moet nemen dat, als men de greep van *c* met A of ²⁶E wil gebruiken, men d'eerste *c* moet nemen, en dat, als men haar met F gebruikt men de tweede *c* [.] moet raken, en dat men d'eerste D met A of F, en D [.] met G of ²⁷>, en *d* met >, en *d* [.] met G, en *f* met A en *f* [.] met >, en *g* met E, en *g* [.] met F of C en eindelijk *b* met F en *b* met G, 't welk men van de stucken verstaat die men in B vierkant speelt. Wat degenen aangaat, die men in de sachte B speelt, men moet niet anders dan F in plaats van C, G en G. in de plaats van D en D. stellen, en dus vervolgens. Hetgeen, dat ik hier van een achtoon gesegt word, moet van ieder 't klavier verstaan worden, in 't welk alle d'achttoonen, d'een gelijk d'ander, gedeelt moeten worden.

²⁶. .

²⁷. Er staat de noot *b*' in plaats van >.

[CONSTANTIJN HUYGENS] (IN HET LEGER | ASSENEDE)
AAN [AMALIA VAN SOLMS (DEN HAAG)]
26 JULI 1643
3332

Vervolg op Huygens' brief van 24 juli 1643 (Worp 3, nr. 3329, p. 413).

Samenvatting: Huygens geeft allerlei nieuws aan Amalia door. Hij bericht ondermeer dat Mesmes en Bouthillier onderweg zijn met een groot gevolg, waaronder musici en scherm- en dansmeesters.

Huygens schreef op nieuw op 29 juli 1643 (Worp 3, nr. 3336, p. 416).

Primaire bron: Den Haag, Kon. Huisarch., Inv. A14, Afd. XIII, nr. 18C, nr. 1, dl. 3, nr. 19: brief (dubbelvel, 20x31cm, abc*-; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3332, p. 414: onvolledig (<six gentilshommes ... aille si hault>), rest samengevat.

Namen: Francisco Andrada Leitao; Léon de Bouthillier (heer van Chavigny); Andrea Cantelmo; Hendrik II prins van Condé; Lodewijk II prins van Condé; Frederik Hendrik; Maurice de Hallard; Amalia Elisabeth van Hessen Kassel, (de 'Landgravin'); Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne (hertog van Bouillon); Jules Mazarin; Francisco de Melo; Claude de Mesmes (graaf van Avaux); Henri II van Orléans; Alfonso Pollotti; Claude Rivet de Mont-Devis; Pierre Séguier; Willem II.

Plaatsen: Bommelerwaard; Gent; Lithoijen; Philippine; Thionville; Venlo.

Glossarium: musique (muzikaal ensemble).

Transcriptie

Au Camp à Assenede, le 26me de Juillet 1643.

Nous nous voyons en moins d'apparence de desloger que par le passé. La levée des bouclier de Cantelmo est découverte et paroist qu'il n'a eu dessein que de nous tirer d'icy. Encor sçavons-nous que Don Francisco de Mello n'est pas trop satisfait de son expédition, et qu'à Gand on dit tout hault qu'il les a abusez, promettant de grandes choses, qui au bout se trouvent ne viser qu'à se remplir la bourse du bien des païsans. Comme il a sceu le Lieutenant-Colonel Hallart arrivé dans le Bommelewerwerdt, il s'est retiré de Littoyen à la sourdine, tenant, comme on croid, le chemin de Venlo. Son Altesse aura bien obligé le païs de Gueldres par ceste si soudaine assistance; car, à ce que nous apprenons, l'alarme y a esté grande, comme il en va, quand l'armée est loing, et a passé la mer. | b |

En France, Monsieur le Prince de Condé publie tout hault la grande obligation qu'il appuye se fortement le siège de Thionville en faveur de son fils, et a dit au Sieur de Mondevis, qu'il s'en ressentira à jamais aveq tout [sic] les siens, quoyque d'ailleurs il paroisse n'avoir point favorisé l'affaire de Monsieur de Buillon [sic], laquelle s'en va desplorée, et à tout désespoir, sans que l'intercession de Son Altesse ny de Madame la Landgrave y ayent rien peu effectuer. Ouvertement, on l'impute au Chancelier et au Cardinal Mazarin, ne voulant défaire un affaire qu'ils ont fait.

L'Ambassadeur de Portugal est arrivé sur le midy. Son Altesse luy a envoyé des carosses au Fort de Philippine par le Sieur Polotti. A my-chemin Monsiegnieur le Prince Guillaume avec son train luy est allé au devant à cheval. Il a diné aveq Son Altesse qui l'a fait | c | loger vis à vis de sa maison de mieux qu'il a esté possible.

On mande maintenant, que Messieurs d'Avaux et de Chavigny s'en viendront ensemble. Dernièrement nous avons veu une liste de leurs trains, où il y avoit pour chascun 6 gentilshommes, 12 pages et 24 lacquais, et le reste du train à l'advenant, jusques aux maistres d'escrime et de dance, puis la musique, trois carosses à 6 chevaux, 2500 escuz par mois, 12000 escuz pour l'equippage à chascun, et en général 500 mil livres en argent content pour les despens du Roy, c'est à dire, pour faire des présents, payer les courriers, etc. Monsieur de Longueville auroit tout le double dudit train et entre autres 50 gentilshommes, sans les volontaires. Il est bien malaysé à croire que tout aille si hault.

Vertaling

In het kamp te Assenede, 26 juli 1643.

Het ziet er minder naar uit dan eerst dat wij het leger gaan verplaatsen. Het aanvalssein van [Andrea] Cantelmo is ontdekt en het schijnt dat hij slechts van plan is ons hiervandaan weg te lokken. Ook weten wij dat Don Francisco de Melo niet ter voldaan is over zijn expeditie, en dat men te Gent hardop zegt dat hij hen daar heeft misbruikt, door grote dingen te beloven die er uiteindelijk op gericht blijken te zijn zijn beurs te vullen ten koste van de plattelandsbewoners. Toen hij vernam dat luitenant-kolonel [Maurice de] Hallart in de Bommelerwaard was aangekomen, heeft hij zich stilletjes uit Lithoijen teruggetrokken, naar men zegt in de richting van Venlo.

In Frankrijk maakt mijnheer Hendrik II prins van Condé veel ophef over zijn prestatie dat hij zo krachtig het beleg van Thionville ondersteunt ten gunste van zijn zoon [Lodewijk II prins van Condé], en hij heeft aan de heer [Claude Rivet] de Mont-Devis gezegd dat hij zich daarop met al de zijnen voor altijd zal blijven voorstaan, hoewel hij overigens de zaak van de heer [Frédéric Maurice de la Tour d’Auvergne, hertog] van Bouillon in het geheel niet lijkt te hebben begunstigd, welke zaak er heel slecht voorstaat en zelfs wanhopig is, zonder dat Zijne Hoogheid [prins Frederik Hendrik] of mevrouw [Amalia Elisabeth], landgravin [van Hessen-Kassel], ook maar iets hebben kunnen uitrichten. Om eerlijk te zijn, men legt de schuld bij de kanselier [Pierre Séguier] en kardinaal [Jules] Mazarin, terwijl men niet een zaak teniet wil laten gaan waaraan men is begonnen.

De ambassadeur van Portugal [Francisco Andrada Leitao] is tegen de middag aangekomen. Zijne Hoogheid heeft hem koetsen gestuurd bij het fort van Philippine door bemiddeling van de heer [Alfonso] Pollotti. Halverwege is mijnheer prins Willem [II] hem met zijn gevolg te paard tegemoet gekomen. Hij heeft met Zijne Hoogheid gedineerd, die hem onderbrengt tegenover zijn huis, zo goed als mogelijk is geweest.

Men meldt nu dat de heren [Claude de Mesmes, graaf van] Avaux, en [Léon de Bouthillier], heer van Chavigny, samen op weg zullen ¹gaan. Onlangs kregen wij een lijst van hun gevolg te zien: een ieder had zes edellieden, twaalf pages en 24 lakeien. De rest van het gevolg was dienovereenkomstig, tot aan de scherm- en dansmeesters toe. Vervolgens de musici, drie koetsen met zesspan. Kosten: ²2500 écu per maand, en vervolgens 12000 écu voor de uitrusting van eenieder. Daarbij in het algemeen 500000 ponden zilver ten behoeve van de uitgaven van de koning, dat wil zeggen, om cadeaus te geven, de koeriers te betalen enz.

Mijnheer [de hertog van] Longueville [Henri II van Orléans] zou een twee keer zo groot gevolg hebben, waaronder onder vijftig edellieden, zonder de vrijwilligers mee te rekenen. Het is nauwelijks te geloven dat alles zo ver gaat.

1. Uiteindelijk zou naast Claude de Mesmes (graaf van Avaux) Abel Servien (graaf van La Roche) als extraordinaris-ambassadeur naar Den Haag komen. Samen met de ordinaris-ambassadeur Gaspar Coignet de la Thuillerie verschenen zij op 3 maart 1644 voor de Staten-Generaal. Zie Schutte 1983, p. 12.

2. 1 escu = 5 frank.

DOMINICUS CASSIOPIJN (GEERTRUIDENBERG)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [IN HET LEGER | ASSENEDE]

21 JULI 1643

3324

Samenvatting: Dominicus Cassiopiijn bericht uit Geertruidenberg dat de Spaanse commandant Cantelmo in Eindhoven het *Te Deum laudamus* heeft laten zingen.

Door Huygens ontvangen op 25 juli 1643.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 19x30cm, a*d; autografisch).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3324, pp. 410-411: onvolledig (<Desen bijgaenden brijeff ... soude gecregen hebben.>), rest samengevat.

Namen: Andrea Cantelmo; Frederik Hendrik; Johannes van der Hagen; Adolf van Ryswyck.

Plaatsen: Crevecoeur; Eindhoven; Heeswijk; Nijmegen; Sint-Andries.

Titel: *Te Deum*.

Glossarium: *canticum* (lied); zingen (zingen).

Transcriptie

Myn Heere

Myn Heere van Sullecum.

¹Mijn Heere,

Desen bijgaenden brijeff sall Uwe Ed. believeen aen Syn Hoochheit te behandigen, de andere nevensgaende geschriften hebbe in Syn Hoochheits missive nyet willen sluyten. Uwe Ed. can deselve neffens den bryeff overleveren, als ook de rescontres van den Predicant, met syn eygen hant geschreven, hyerbij gaende, die soet sijn. Het zingen van *Te Deum laudamus* in de kerck van Eyndoven en sall ick noyt anders noemen als *cantica Cantelmi*. Het vermaeck dat hy des Vrydachs nam in het clooster te Eyndoven by de monicken heeft de predicant eensdeels aengeroot.

Dan dit wordt my noch gesegd: dat hy van daer het huys te Heesich wilde neemen, daernaer Crevecoeur, oock Sint-Andries, omdat het syn naem hadde. Hadde oock noch een matresse, die Geertruyda heette, meyndende G[eertruyden] Berge, ende so voort. Ick can noch nyet syen dat syn disseyne so bijster groot syn, hoewel my gesegt wordt naer het toesluyten van Syn Hoochheits bryeff dat hy noch meerder volck soude by sich gecregen hebben.

Myn stand dat Syn Hoochheit my heeft belieft om te aenseggen dat ick vry naer te Geertruyden Berge soude gaen, ende Capiteyn Ryswyck die de Sergeant-major-plaets bedyent, te Nimmegen laeten, heeft my seer well geconnen, also ick datte yck de geellsucht bequam, die my noch nyet gans en heeft verlaeten, ende daerby het graveel extraordinaris, dan verhoopt met Godts hulpe, haest gebetert te sullen syn. Ende so lange den viandt in ofte ontrent deese quartyeren lecht en swermt, derve nyet naer Nimmegen gaen, ten waere Syn Hocheit sulx goet vindt, het welck ick ootmoedich versoucke my te willen laeten weten, also het hyer so bijster well nyet gestelt en is.

Waarmede ick sall verblyven alle tyt,

Myn Heere,

uw Ed. seer ootmoedigen dienaar

D. van Cassiopyn.

1. Ontvangstnotite Huygens: 'R 25 Julii 43.'

Geertruyden Berge, den 21 July 1643

Vertaling

Aan de [heer Constantijn Huygens], heer van Zuylichem.

Mijnheer,

U zult de bijgaande ²brief wel aan Zijne Hoogheid [prins Frederik Hendrik] willen overhandigen; de andere bijgaande stukken heb ik niet in de brief aan Zijne Hoogheid willen bijsluiten. U kunt die met de brief overhandigen, alsmede de eigenhandig geschreven verslagen van de predikant [***] die hierbij gaan en die gunstig zijn. Het zingen van het *Te Deum laudamus* in de kerk van Eindhoven zal ik nooit anders noemen dan [het zingen van] het *canticum Cantelmi*. Het vermaak dat hij vrijdag smaakte in het klooster te Eindhoven bij de monniken heeft de predikant eveneens vermeld.

Mij wordt dan ook nog verder verteld dat hij van daaruit het Huis te Heeswijk wilde nemen, daarna Crevecœr, en vervolgens Sint-Andries, omdat het zijn naam droeg. Hij had ook nog een maitresse, die Geertruida heette, wat Geertruidenberg betekende, enzovoorts. Ik kan niet zien dat zijn plannen zo bijzonder gevaarlijk zijn, al wordt mij gezegd in de brief die ik bijsluit voor Zijne Hoogheid, dat hij er nog meer soldaten bij zou hebben gekregen.

Dat Zijne Hoogheid mij heeft willen berichten dat ik vrij naar Geertruidenberg kon gaan en kapitein [Adolf van] Ryswyck, die de sergeant-majoorplaats bezet te Nijmegen laten, komt mij goed uit omdat ik geelzucht heb gekregen, die nog niet helemaal over is en daarbij nog zwaar graveel. Ik hoop met Gods hulp daarvan snel te zijn genezen. En zo lang de vijand in of rond deze contreien gelegerd is of rondtrekt, durf ik niet naar Nijmegen te gaan, tenzij Zijne Hoogheid zodanig besluit, wat ik u vriendelijk vraag mij te laten weten, aangezien het hier zo kwaad nog niet is gesteld.

Daarmee zal ik voor altijd blijven,

mijnheer,

uw ootmoedige dienaar
David van Cassiopijn.

Geertruidenberg, 21 juli 1643.

2. Cassiopijn aan Frederik Hendrik, 21 juli 1643? (verloren?).

JACOB VAN DER BURGH (LUIK)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
17 NOVEMBER 1643
3423

Antwoord op Huygens' brief van 8 juli 1643 (verloren).

Samenvatting: Van der Burgh bericht Huygens bij de musicus Gilles Hayne te gaan wonen. Hij verwacht dat er een interessante confrontatie tussen Hayne en Ban mogelijk is.

Huygens' antwoord van 29 november 1643 is verloren gegaan.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x30cm, ab | d; autograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten 1860, p. 234: onvolledig (<Je suis enfin ... par autre voye.>).

— Jonckbloet 1882, [Van der Burgh] nr. 8, p. CXLII: onvolledig (<Je me pourvoy ... entre ces deux.>).

— Worp 3, nr. 3423, pp. 449-450: onvolledig (<Je suis enfin ... par autre voye.>).

Namen: Ferdinand d'Ayala; Joan Albert Ban; Joan Blaeu; René Descartes; Pierre Gassendi; Gilles Hayne.

Titel: *Disquisitiones metaphysicæ* (Gassendi 1644).

Glossarium: musicien (musicus); musique (muziek).

Transcriptie / Transcription

À Monsieur

Monsieur de Sulichem, Chevalier, Secrétaire de Son Altesse, etc.

à La Haie.

Monsieur,

Je m'estois desjà servy de l'occasion de passer que vous m'avez faict l'honneur de me monstren dans la lettre qu'il vous a pleu me faire le 8me de ce mois, devant que la recevoir; elle me vient d'estre livrée tout à cest' heure. Je vous rends graces infinies du soin qu'il vous a pleu prendre pour moy. Je suis enfin arrivé à Liège, ¹*sed inveni urbem somno vinoque sepultam*, à cause des passes des Bourguemaistres, qui sont des festins solennels qui se font quand les premiers six mois de leur consulat sont passez. Alors *pendent opera interrupta* et ne faut parler aux Liègeois que de bonne chère, de sorte que je n'ay rien sceu apprendre icy depuis mon arrivée, qui mérite d'estre sceu pardelà.

Cependant je me pourvoy de quelque bon logis et suis d'avis de me mettre en pension auprès de ce renommé musicien Ægidio Henny, chanoine de Saint Jean, homme de la mesme religion | b | et profession de Monsieur Bannius, mais bien loing de ses maximes de musique, et nous verrons une plaisante guerre entre ces deux.

Je ne sçay, Monsieur, si vous sçavez que à Amsterdam chez Blau il s'imprime un gros livre de Gassendus contre la metaphysique de Monsieur des Cartes, que l'oncle de feu Monsieur Ayala m'a faict veoir. Si vous le jugiez à propos, je croy avoir moyen d'en fournir à ce grand personnage, de jour à autre, les feuilles imprimées, si ce n'est qu'il les puisse avoir par autre voye.

Je m'en remets à vostre ordre, vous suppliant de me continuer tousjours l'honneur de me tenir,

Monsieur,

vostre très-humble et obéissant serviteur

J. van der Burgh.

1. Vergilius, *Æneïs*, II, 266: 'Invadunt urbem somno vinoque sepultam.'

De Liège, ce 17^m Novembre 1643.

Vertaling

Aan de heer [Constantijn Huygens], heer van Zuilichem, ridder, secretaris van Zijne Hoogheid,

te Den Haag.

Mijnheer,

Ik had reeds de gelegenheid te baat genomen om door te geven wat u mij in uw brief van de 8ste van deze maand hebt willen schrijven, nog voor die te ontvangen; juist nu is deze mij ter hand gesteld. Ik dank u duizendmaal voor uw goede zorgen jegens mij. Eindelijk ben ik in Luik aangekomen,² ^L maar ik tref deze stad begraven in slaap en wijn aan,¹ vanwege het verlengen van [de ambtstermijn van] de burgemeesters, die bestaan uit plechtige feestmalen die plaatsvinden wanneer de eerste zes maanden van hun ambtstermijn voorbij zijn. Aldus ^b blijven de onderbroken zaken hangende,¹ en kan men met Luikenaren slechts over feestvieren spreken, zodat ik sinds mijn aankomst niets te weten ben gekomen dat de moeite waard is te worden doorgegeven.

Intussen zal ik me van een goed verblijf gaan voorzien, en ben ik voornemens een kosthuis te nemen bij die gerenommeerde musicus Gilles Hayne, kanunnik van de Sint-Janskerk, een man met dezelfde religie en hetzelfde beroep als de heer [Joan Albert] Ban, maar zeer ver verwijderd van zijn stellingen over muziek, en we kunnen [daarom] een amusante strijd tussen deze twee verwachten.

Ik weet niet, mijnheer, of u weet dat in Amsterdam bij [Joan] Blaeu een groot ³boek van [Pierre] Gassendi tegen de metafysica van de heer [René] Descartes wordt gedrukt, dat de oom van wijlen de heer [Ferdinand d']Ayala mij heeft laten zien. Als u het terzake acht, geloof ik dat ik deze beroemdheid [Descartes] van de ene dag op de andere de gedrukte vellen ervan kan verschaffen, als hij ze niet op een andere manier kan verkrijgen.

Ik stel mij weer aan u ter beschikking, met het verzoek dat u mij de eer blijft gunnen mij te houden voor,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
Jacob van der Burgh.

Luik, 17 november 1643

2. Vergilius, *Aeneis*, II, 266: 'Zij vielen *de stad binnen die begraven was in slaap en wijn.*'

3. Pierre Gassendi, *Disquisitiones metaphysicae* (Amsterdam 1644).

JOAN ALBERT BAN (DEN HAAG)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
21 NOVEMBER [1643]
3425A

Samenvatting: Ban is in Den Haag en wil Huygens graag ontmoeten.

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Ban schreef opnieuw op 22 november 1643 (3426).

Datering: In de datering van de brief ontbreekt het jaartal. Worp heeft hiervoor ten onrechte 1642 gesuggereerd. Vanwege de aansluiting bij de volgende brief is 1643 veel aannemelijker.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 21x31cm, a | d; autograaf).

Namen: Jacobus (knecht van Ban); Pieter Post.

Transcriptie

Nobilissimo viro

Domino Constantino Hugenio, Equiti, Suæ Celsitudini à Consiliis et Secretis.

Vir nobilissime et observantissime,

Hagham appuli negotioli curandi ergo; quod cum jam absolutum sit, cogito sub noctem redire domum. Istud verò te nesciente non audeo. Si Nobilitati Tuæ visum fuerit, ut sub vesperam vel quâcumque libuerit horâ me sistam et coram loquar, parebo tuis jussis, quibus religiosissimè observandis me nosti devotissimum. Verbulo si fieri potest per meum Jacobum liceat intelligere, quid Nobilitati Tuæ placeat. Potero enim per Postium deinceps intelligere quæcunque ipsi credideris.

Nobilitati tuæ devotissimus cliens
J. Alb. Bannius.

Hagæ, XXI Novembris.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, raad en secretaris van Zijne Hoogheid.

Edele heer,

Ik ben in Den Haag aangekomen om een kleine aangelegenheid te regelen. Nu deze is afgedaan, denk ik erover om tegen de avond naar huis terug te gaan. Ik wil dat echter niet buiten uw medeweten doen. Als het u toeschijnt dat ik nog 's avonds of op een ander uur naar keuze moet blijven en met u in persoon spreek, zal ik mij richten naar uw opdrachten, die ik, zoals u weet, altijd met de grootste stiptheid zal opvolgen. Laat als het kan, met een woordje via mijn [knecht] Jacobus weten wat u zou willen. Ik zal immers via [de heer Pieter] Post vervolgens alles kunnen vernemen wat u hem hebt toevertrouwd.

Uw toegewijde dienaar
Joan Albert Ban.

Den Haag, 21 november [1643].

JOAN ALBERT BAN [DEN HAAG]
AAN CONSTANTIJN HUYGENS [DEN HAAG]
22 NOVEMBER 1643
3426

Vervolg op Bans brief van 21 november 1643 (Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37).

Samenvatting: Ban, nog steeds in Den Haag aanwezig, biedt opnieuw aan om met Huygens van gedachten te wisselen. Hij stuurt een zojuist genoteerde melodie mee.

Bijlage: melodie (Ban).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Ban schreef opnieuw op 7 december 1643 (3434).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (enkelvel, 20x31cm, a | b; autograaf).

Vroegere uitgave: Worp 3, nr. 3426, p. 450: onvolledig (<quod ad leges ... offerendum duxi>), rest samengevat.

Namen: Jacobus (knecht van Ban); Pieter Post.

Glossarium: modulamentum (melodie); musica (muziek); tropus (toonsoort).

Transcriptie

Viro nobilissimo

Domino Constantino Hugenio, Equiti, Suæ Celsitudini à Consiliis et Secretis, Domino in Zuilichem, etc.

Vir nobilissime et Patrone observantissime,

Heri vesperi remoram passus ob amici adventum, discedere non potui. Quin et nunc manere cogor in vesperam seram, vel crastinum mane. Interea fallendi temporis ergo hoc mihi excidit modulamentum, quod ad leges musicæ meæ eodem servato tropo exegi, atque tibi offerendum duxi, licet exiguum. Animum autem amplissimum tuis servitiis dedicatum ex eo accipe, libertatique meæ consule. Si visum fuerit, ut post prandium, vel potius sub vesperam te salutem et verbulum dicam, pro placito statue. Cætera enim, si mavis, Postius referet. Jacobo meo fidelissimo alterutrum responde, et me tibi, Patrone maxime, perpetuum debendi reum habe. Vale. XXII Novembris, ipsâ Cæciliæ virginis tutelaris musicæ die, 1643.

Nobilissimæ Dominationi Tuæ servus
J. A. Bannius.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, raad en secretaris van Zijne Hoogheid, heer van Zuilichem, enz.

Waarde heer en beschermer,

Omdat ik gisteravond nog moest wachten op de komst van een vriend, kon ik niet weggaan. Ik word nu zelfs gedwongen tot vanavond laat te blijven, of misschien wel tot morgenochtend vroeg. Om de tijd te doden viel mij in de tussentijd deze melodie in, die ik volgens de wetten van mijn muzikleer in één en dezelfde toonsoort heb geplaatst en gemeend heb u te moeten aanbieden, al is het iets eenvoudigs. Aanvaard evenwel daarmee mijn gezindheid, die geheel erop is gericht u te dienen, en neem mij mijn vrijpostigheid niet kwalijk. Als het u goed voorkomt dat ik u na de maaltijd of liever nog tegen de avond kom groeten en met u een woordje

spreek, laat mij dat dan weten. De rest zal immers, als u dat liever heeft, [de heer Pieter] Post overbrengen. Geef een van beide mogelijkheden door als antwoord aan mijn trouwe Jacobus. En houd mij, edele beschermer, voor altijd als uw schuldenaar. Gegroet. 22 november, de dag van Sinte-Cæcilia, de beschermvrouwe van de muziek, 1643.

Uw dienaar
Joan Albert Ban.

JOAN ALBERT BAN [HAARLEM]
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
7 DECEMBER 1643
3434

Vervolg op Bans brief van 22 november 1643 (3426).

Samenvatting: Ban stuurt twee vocale composities, een tweestemmige met symphonia en een vierstemmige.

Hem is gevraagd voor de *Dissertationes de studiis bene instituendis* (2/1645) zijn verhandeling over de muziek te herzien, maar hij had eerst van Dumanoirs opvattingen kennis willen nemen. Hij voelt zich gesteund door het werk van Salinas. Voor het nut van het algemeen zal hij zijn antwoord aan Dumanoir uitgeven, met toevoegingen over het monochord en de stemming van gewone instrumenten en het volmaakte instrument. Hij stuurt de inhoudsopgave van het corresponderende geschrift in de volkstaal en wacht op Huygens' commentaar. Hij laat te Amsterdam een monochord maken dat hij aan Huygens zal sturen zodra hij de verdeling ervan heeft getekend.

Bijlage: twee vocale composities, de ene à 2 met een symphonia, de andere (*Dic mihi, bone Jesu, quæ sunt plagæ istæ*) à 4 (Ban 1643); Inhoudsopgave van *Kort sangh-bericht* (Ban 1643).

Over een antwoord van Huygens is niets bekend. Huygens schreef aan Ban op 16 januari 1644 (3450), maar deze brief is geen antwoord op de onderhavige.

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37: brief (dubbelvel, 20x31cm, ab | d; autograaf).

Vroegere uitgaven: Jonckbloet 1882 [Ban] nr. 29, pp. CXXV-CXXVI: onvolledig (<Mitto quas ... secuturis præmittere>, <Monochordon perfecti ... delineavero transmittam>, <et si quid Postio ... omnibus habeo>).

— Worp 3, nr. 3434, pp. 452-453: volledig.

— Waard 11, nr. 1233, pp. 374-375: onvolledig (<Rogor vel ... amplius adjungam>, <Sed quia mihi ... enchiridion referre>).

Namen: Marcus Zuerius Boxhorn; Guillaume Dumanoir; Lodewijk Elsevier; Pieter Post; Francisco de Salinas.

Plaats: Amsterdam.

Titels: *De musicâ* (Salinas 1577); *De omni genere studiorum rectè instituendo dissertationes* (1637); *Dissertationes de studiis instituendis* (2/1645).

Glossarium: cantio (lied); concinere (zingen); instrumentum (instrument); monochordon (monochord); musica (muziek); organa (orgel); symphonia (symphonia=instrumentaal deel); temperamentum (stemming); vox (stem).

Transcriptie

Nobilissimo ac generoso viro

Domino Constantino Huygenio, Equiti, Domino in Zuylichem, Suæ Celsitudini à Consiliis et Secretis.

Hagam-Comitis.

Vir nobilissime, Patrone optime,

Mitto quas promisi cantiones, unam duabus vocibus additâ symphoniâ, alteram quatuor concinendas. Rogor vel urgeor à Domino Boxhornio et Elsevirio typographo Amsteledamensi, ut tractatibus variorum de studiis recte instituendis, anno MDCXXXVII editis, nunc recudendis, manum admoveam et de musicâ aliquid amplius adjungam. Sanè in istâ palestrâ jam multò versatior et perfectior, scio me aliquid posse præstare quod non possent alii, præcipuè post tot, toto septennio, comparatas demonstrationes, habitaque experimenta praxeos. Sed quia mihi cum Domino Guilielmo Manourii adhuc negotium est, nolim omnia prius detegere quam ipsius arcana, quæ momentosa æstimat, perspecta habeam. Nescio enim quid aliud vel aliter de musicâ dici vel tradi

possit quam quod jam demonstravi et artis adminiculo compertum habeo, præcipuè suffragante mihi in theoreticis maximo Salinâ, ut audactius de Græcorum veteri musicâ censere audeam. Sed, ut Reipublicæ bono non desim, cogitavi argumentum, quod ad Manourii nuper transscripsi, additis quibusdam de monochordo et vulgarium instrumentorum temperamento, nec non instrumenti perfecti fabricâ, compendiosè in unum enchiridion referre et publici juris hæc necessaria theoriæ artisque vestigia omnibus tenenda | b | sequentibus operibus aut secuturis præmittere. Addam etiam indiculum tractatus vernaculi singula capita ibidem explicata ostendentem. Si institutum meum probes, pergam, mutaturus idem si jusseris, aut aliter consulueris.

Monochordon perfecti systematis, uti et imperfecti quibus vulgaria organa constant, Amsteledami ex ligno Norvegiano aptari curabo et, ubi rite delineavero, transmittam.

Interea pro summâ potestate de me meisque omnibus dispone, et, si quid Postio credis narrandum, gratissimâ fidelitate, securissimè, uti et clam omnibus, habebō. Vale. VII Decembris 1643.

Tuus servus et cliens
J. A. Bannius.

Vertaling

Aan de edele heer Constantijn Huygens, ridder, raad en secretaris van Zijne Hoogheid,

te Den Haag.

Edele heer en beschermer,

Ik zend u de beloofde gezangen, het ene voor twee stemmen met een toegevoegde symphonia, het ¹andere voor vier stemmen. De heer [Marcus Zuerius] Boxhorn en de Amsterdamse uitgever [Louis] Elsevier vragen, ja dringen erop aan, dat ik voor de [bundeling van] verschillende ²verhandelingen over de juiste manier om een discipline te onderwijzen, in 1637 uitgegeven, en die nu moet worden ³herdrukt, de pen ter hand neem en over muziek iets uitvoerigers bijdraag.⁴ Aangezien ik op dit gebied inderdaad veel heb bijgeleerd, weet ik dat ik iets kan bijdragen wat anderen niet kunnen, vooral na de vele vergelijkende beschouwingen (nu al zeven jaar) en uitgevoerde experimenten met betrekking tot de praktijk. Maar omdat ik nu met de heer Guillaume Dumanoir hierover contact heb, zou ik alles niet eerder willen onthullen dan wanneer ik zijn geheimenissen, die hij zeer hoog acht, heb doorzien. Ik weet immers niet wat er anders of op een andere manier over muziek gezegd of beschouwd kan worden dan wat ik al heb aangetoond, en bewezen acht met de kunst zelf, vooral nu ik mij gesteund weet door de beste der theoretici, [Francisco] Salinas, zodat ik stoutmoediger over de oude muziek van de Grieken durf te oordelen. Maar om mij niet te onttrekken aan het nut van het algemeen, heb ik besloten de redenering die ik onlangs aan Dumanoir heb geschreven, met daaraan toegevoegd het één en ander over het monochord en de stemming van ⁵gewone instrumenten, alsmede over de bouw van het volmaakte instrument, in een handleiding samen te vatten en deze noodzakelijke elementen van de theorie en de praktijk, die door iedereen moeten worden aangehouden, in het licht te brengen en aan alle volgende en latere werken te laten voorafgaan. Ik voeg ook de inhoudsopgave bij van het werk in de eigen taal, die aangeeft wat er behandeld wordt in de hoofdstukken afzonderlijk. Als u mijn methode goedkeurt, zal ik doorgaan; ik zal die veranderen als u dat beveelt of mij anders raadt.

1. Uit Bans volgende brief, van 5 februari 1644 (3460) blijkt dat het om het vierstemmige lied met de beginwoorden *Dic mihi, bone Jesu, quæ sunt plagæ istæ* gaat.

2. *De omni genere studiorum rectè instituendo dissertationes* (Leiden: Isaac Commelin, 1637).

3. *Dissertationes de studiis instituendis* (2/1645).

4. In de herdruk die in 1645 verscheen onder de titel *Hugo Grotii et aliorum dissertationes de studiis instituendis* is Bans bijdrage ongewijzigd opgenomen.

5. Men zou denken dat het hier over de middentoonstemming gaat.

Het monochord met het volmaakte systeem zowel als het ⁶onvolmaakte systeem, dat de gewone orgels kennen, zal ik te Amsterdam uit Noors hout laten vervaardigen en ik zal het u sturen, zodra ik het volgens de regels heb ⁷uitgetekend.

Beschikt u inmiddels geheel en al over mij en de mijnen, en, als u [de heer Pieter] Post iets hebt toevertrouwd om aan mij over te brengen, zal ik dat met de grootste dank en vertrouwelijkheid, ja voor een ieder verborgen, bewaren. Gegroet. 7 december 1643.

Uw dienaar
Joan Albert Ban.

6. Ook hier lijkt het weer over de middentoonstemming te gaan.

7. Deze zinsnede wijst erop dat Ban het 'houtwerk' in Amsterdam wilde laten vervaardigen en dat zelf van een getekende snaarlengteverdeling wilde voorzien.

JACOB VAN DER BURGH (LUIK)
AAN CONSTANTIJN HUYGENS (DEN HAAG)
8 DECEMBER 1643
3435

Antwoord op Huygens' brief van 29 november 1643 (verloren).

Samenvatting: Van der Burgh bericht Huygens dat hij Hayne als een tegenstander van gewicht ziet voor Ban. Huygens' antwoord, vermoedelijk van eind december 1643, is verloren gegaan; zie Hayne aan Huygens, 16 januari 1644 (3450).

Primaire bron: Leiden, Univ. Bibl., Cod. Hug. 37, map: brief (dubbelvel, 20x31cm, ab | d; autograaf).

Vroegere uitgaven: Vloten 1860, pp. 234-235: onvolledig (<Je vous rends ... *non vulgaris notæ*>).

— Worp 3, nr./no. 3435, p. 453: onvolledig (<Je vous rends ... *non vulgaris notæ*>).

Namen: Joan Albert Ban; Ferdinand van Beieren; Frederik Hendrik; Gilles Hayne.

Transcriptie

À Monsieur

Monsieur de Suilechem, Chevalier, Conseiller et Secrétaire de Son Altesse,
à La Haye.

Monsieur,

Par la lettre que je me suis donné l'honneur de faire à Son Altesse Samedy passé, je me prometz que vous aurez jugé que j'eusse receu celle qu'il vous avoit pleu me faire le 29me du passé. Je vous rends graces infinies des sages advis qu'il vous plaist me départir, et confesse de ne m'estre jamais mal trouvé de les avoir suivis. Devant que de les avoir receus, je m'estois radvisé touchant le changement de mon logis, et, ayant entendu qu'il estoit créature d'un Prince qui est désagréable à la France, celuy auprès de qui je me pensois mettre en pension, au lieu de changer de logis j'ay changé de pensée, pour ne me point exposer à la mauvaise interprétation d'aucuns de ses Ministres.

Pour le `Vive', dont vous faites mention, je croy que c'est un advertisement pour l'avenir, que vous me donnez, plustost qu'une reproche du passé, ne trouvant aucune habitude | b | en moy de me servir de ce mot-là. Voire, je ne sçache de l'avoir jamais prononcé, si ce n'est par inadvertence, et suis si scrupuleux de me trouver en des compagnies-là, où telle parole puisse venir à propos, que mesme je ne me suis trouvé jusques icy en aucun festin publicq, encore que j'aye partout esté prié, non pas pour esquiver ce mot-là, que je n'ay jamais compris d'aucune conséquence, mais pour ne donner point de sujet de mesdire de mes actions.

Au reste l'amitié avecq Monsieur Henny n'est pas pour cela rompue, et ne perdray point d'occasion de procurer à Monsieur Bannius un antagoniste *non vulgaris notæ*. Je vous demande pardon que je me suis osé estendre un peu sur cett'affaire; c'est pour vous rendre raison de ma vie, afin que je ne puisse perdre la qualité,

Monsieur,

de vostre très-humble et obéissant serviteur
Van der Burgh.

De Liège, ce 8me Décembre 1643.

Vertaling

Aan de heer [Constantijn Huygens], heer van Zuilichem, ridder, raad en secretaris van Zijne Hoogheid,

te Den Haag.

Mijnheer,

Vanwege de ¹brief die ik afgelopen zaterdag [5 december] voor Zijne Hoogheid [prins Frederik Hendrik] op schrift stelde, reken ik er op dat u tot de conclusie gekomen zult zijn dat ik de ²brief die u mij op 29 november heeft willen schrijven heb ontvangen. Ik dank u zeer voor de verstandige adviezen die u mij hebt willen geven, en beken dat het opvolgen ervan mij nog nooit slecht bekomen is. Nog voordat ik ze had ontvangen, was ik van plan veranderd betreffende voornemen om van logement te veranderen, en, nadat ik had vernomen dat hij [Gilles Hayne], bij wie ik een kosthuis dacht te nemen, beschermeling is van een prins [Ferdinand van Beieren], die een tegenstander van Frankrijk is, ben ik van gedachten veranderd in plaats van van logement, om me absoluut niet bloot te stellen aan de verkeerde interpretaties van enige van zijn ministers.

Wat betreft het `Vive', waarvan u melding maakt, geloof ik dat het meer een raad voor de toekomst is die u mij geeft, dan een verwijt over het verleden, aangezien ik absoluut niet de gewoonte heb me van dat woord te bedienen. Sterker nog, ik zou zelfs niet weten het ooit te hebben uitgesproken dan misschien per ongeluk. En ik ben er zo op gespist om me niet te bevinden in gezelschappen waar dat woord van pas kan komen, dat ik tot nog toe geen enkel openbaar feest heb bijgewoond, terwijl ik steeds word uitgenodigd, niet om dat woord te vermijden dat ik nooit erg belangrijk heb gevonden, maar om mijn handelingen niet het voorwerp van afkeuring te laten zijn.

Overigens is de vriendschappelijke omgang met de heer [Gilles] Hayne hierdoor niet verbroken, en ik zal de gelegenheid zeker niet voorbij laten gaan om de heer [Joan Albert] Ban een tegenstander ^Lvan geen gering gewicht^L te verschaffen. Ik verzoek u mij te willen excuseren dat ik over deze kwestie enigszins heb uitgeweid; het was om verantwoording van mijn daden af te leggen, zodat ik niet de hoedanigheid verlies van,

mijnheer,

uw nederige en gehoorzame dienaar
Jacob van der Burgh.

Luik, 8 december 1643.

1. Van der Burgh aan Frederik Hendrik, 5 december 1643 (verloren?).
2. Huygens aan Van den Burgh, 29 november 1643 (verloren).